

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Ekonomická transformace Pobaltí
The Economic Transformation of the Baltic States

Student: Tomáš Jaroš

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Ondřej Jajkowitz

Ostrava 2015

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání bakalářské práce

Student: **Tomáš Jaročh**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství
Téma: **Ekonomická transformace Pobaltí**
The Economic Transformation of the Baltic States

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Teoretická východiska ekonomické transformace
  3. Proces ekonomické transformace v Pobaltí
  4. Výsledky ekonomické transformace v Pobaltí
  5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratek
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

CIHELKOVÁ, Eva a Jaroslav FINGERLAND. *Komparativní ekonomika: Střední a východní Evropa*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1995. ISBN 80-7079-866-1.
KARPOVÁ, Eva. *Vývoj ekonomik zemí střední a východní Evropy v letech 1991 až 2003: (stručný přehled)*. 2. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0804-4.
MYANT, Martin a Jan DRAHOKOUPIL. *Tranzitivní ekonomiky: Politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2268-4.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Ondřej Jajkowicz**

Datum zadání: 21.11.2014

Datum odevzdání: 07.05.2015

doc. Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Ekonomická transformace Pobaltí vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a ostatní materiály uvádím v seznamu literatury.

V Ostravě dne 6.5.2015

Tomáš Jaroš

Poděkování

Poděkování patří Ing. Ondřeji Jajkowiczovi za obětovaný čas a cenné připomínky v průběhu zpracování bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Teoretická východiska ekonomické transformace.....	6
2.1 Centrálně plánovaná ekonomika.....	6
2.1.1 Podstata centrálně plánované ekonomiky	6
2.1.2 Postavení ekonomických subjektů	7
2.1.3 Struktura hospodářství a zahraniční obchod	8
2.2 Transformační proces	9
2.2.1 Pojetí transformace.....	9
2.2.2 Počáteční podmínky transformace	9
2.2.3 Strategie transformace.....	10
2.2.4 Washingtonský konsenzus	12
2.3 Úloha státu a systémové reformy	13
2.3.1 Liberalizace trhů.....	13
2.3.2 Ekonomická stabilizace.....	14
2.3.3 Privatizace	15
2.3.4 Privatizační metody.....	18
2.4 Transformační recese.....	18
2.5 Shrnutí kapitoly	19
3. Proces ekonomické transformace pobaltských států	20
3.1 Politicko – ekonomické vlivy	20
3.1.1 Geopolitický vývoj	20
3.1.2 Přetrvávající vazby na Ruskou federaci	21
3.1.3 Integrace do mezinárodních společenství.....	22
3.2 Transformační kroky	23
3.2.1 Stěžejní reformy	23
3.2.2 Privatizace v Pobaltí.....	25
3.3 Zahraniční investice a spolupráce.....	28
3.3.1 Přímé zahraniční investice.....	28
3.3.2 Reorientace zahraničního obchodu	30
3.4 Shrnutí kapitoly	32
4. Výsledky ekonomické transformace v Pobaltí	33
4.1 Komparace hospodářského vývoje v Pobaltí.....	33

4.1.1	Komparace růstu HDP v Pobaltí	33
4.1.2	Vývoj inflace v pobaltských zemích	35
4.1.3	Vývoj na trhu práce v pobaltských zemích	36
4.1.4	Hospodaření vládního sektoru.....	37
4.2	Konkurenceschopnost v Pobaltí	39
4.2.1	Měření konkurenceschopnosti podle Světového ekonomického fóra	39
4.2.2	Reálný efektivní měnový kurz	41
4.3	Integrace s Evropskou unií	42
4.4	Shrnutí kapitoly	44
5.	Závěr	46
	Seznam Literatury	48
	Seznam zkratk.....	51
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	

1. Úvod

Cílem této práce je zhodnotit vývoj pobaltských států po rozpadu SSSR především z ekonomického hlediska. Práce je zaměřena na zvolené transformační strategie a kroky. Dále je zaměřena na výsledky těchto kroků v jednotlivých státech. Cíle bude dosaženo pomocí metody deskripce a komparace vybraných ukazatelů uvedených států za určité časové období.

S rozpadem Sovětského svazu na přelomu 80. a 90. let minulého století vyvstaly otázky o budoucnosti nově osamostatněných států. Jednou z nich byla otázka hospodářského vývoje. Z období před transformací ekonomik na ekonomiky tržní byly patrné nedostatky řízení ekonomik minulým režimem a bylo tedy žádoucí se od této formy hospodářství odvrátit a přiblížit se k fungujícím ekonomikám tržním. Tato transformace však byla historicky bezprecedentní, a tak byl postup celkové transformace spolu s jejími výsledky jen těžko předvídatelný.

V případě pobaltských států, mezi které řadíme Estonsko, Lotyšsko a Litvu, došlo k osamostatnění a následné reorientaci ekonomiky v poněkud specifických podmínkách. Vliv měla jejich politická situace a svázanost se Sovětským svazem, spolu s jejich geografickou polohou, která poskytuje výhodu přepravního uzlu mezi západními ekonomikami a stále ekonomicky významným Ruskem. Ačkoliv se tento region může zdát jako homogenní, existují mezi jednotlivými státy odlišnosti, které měly vliv na průběh transformace a její celkové výsledky.

Bakalářská práce je rozdělena na tři kapitoly, které jsou dále členěny na jednotlivé podkapitoly. V Úvodu bude stanoven cíl práce. První kapitola je věnována teoretickým východiskům, jejichž znalost je stěžejní pro popis daných transformačních procesů. Kapitola druhá je zaměřena na vlivy, které měly od počátku transformace význam při jejím naplňování. Je zde stručně popsán proces osamostatnění a přetrvávající návaznost na Ruskou federaci. Prostor je věnován především transformačnímu vývoji a reformním krokům jednotlivých zemí. Čtvrtá kapitola je věnována převážně výsledkům transformace v podobě vybraných makroekonomických ukazatelů a jejich vzájemné komparaci. V této části jsou přiblíženy procesy integrace do struktur Evropské unie. V závěru jsou shrnuty okolnosti ekonomické transformace pobaltských států, spolu s porovnáním jejich hospodářských výsledků v transformačním období.

2. Teoretická východiska ekonomické transformace

2.1 Centrálně plánovaná ekonomika

Ekonomika, v níž má dominantní postavení centrální plánování, byla charakteristická zejména pro země bývalého východního bloku. Tento ekonomický systém státního socialismu, jak ho označili Myant a Drahekoupil (2013), se utvářel s nástupem monopolního postavení komunistické strany. Na utváření plánu se podílely také resortní ministerstva, orgány podnikových sdružení, i samotné podniky. Ty měly poměrně významné vyjednávací kompetence při sestavování plánů. Stát plnil úlohu majoritního tvůrce plánu, jeho schvalovatele a následného kontrolora.

2.1.1 Podstata centrálně plánované ekonomiky

Pro podniky, představující základní jednotky ekonomiky existoval díky měkkému rozpočtovému omezení značný manévrovací prostor. To znamenalo, že se nemusely obávat špatné hospodářské situace nebo ztrátovosti, neboť centrum jim s vysokou pravděpodobností poskytne pomoc. Podniky tak nebyly motivovány k minimalizaci nákladů a následné maximalizaci výnosů. Žídek (2006) uvádí, že podniky nebyly nijak motivovány k lepším výsledkům, jelikož lepší výsledky vedly k náročnějším plánům. Jejich chování se spíše soustředilo na maximalizaci vstupů a minimalizaci výstupů, tedy přesný opak ekonomiky tržní. Důsledkem bylo směřování k průměrnosti, nevyužívání rezerv v produkci a celková neefektivnost. Hlavním faktorem zvyšování produkce byl extenzivní ekonomický růst, který je založen na zvyšování vstupů do výrobních procesů. Efektivita a produktivita práce byla, stejně jako inovace, znalosti a technologická úroveň, značně zanedbána. Podniky neměly motivaci ke změně tohoto stavu, jelikož jejich produkty měly zaručený odbyt na nenáročném domácím trhu, popřípadě na zahraničních trzích východního bloku.

Plány byly sestavovány za účelem předvídání poptávky, na jejímž základě byla následně upravována nabídka. „*Jedním problémem bylo, že ekonomické centrum nebylo schopno rozpoznat a odhadnout poptávku po jednotlivých statcích*“ (Žídek, 2006, s. 5). Špatnými odhady poptávky vznikaly problémy nedostatkovosti některých žádaných statků a na druhé straně se podnikům hromadila výroba statků nepoptávaných. Jelikož byly centrálně řízeny i ceny, nastala situace, kdy ekonomika trpěla absencí tržního prostředí. „*Pokud se centrálnímu plánu nepodařilo ex ante vybilancovat agregát efektivní poptávky a nabídky, vznikl prostor, ve kterém se domácnosti začaly chovat zcela jinak, než plán předpokládal:*

vznikl nelegální „černý“ trh, který se snažil živelně překonávat vzniklé disproporce“ (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 9). Ceny tak neplnily svou alokační, informační ani motivační funkci. Židek (2006) uvádí, že některé ceny statků, převážně krátkodobé spotřeby, byly dotovány státem. Zejména ceny energií, potravin a obecně základních potřeb. *“Výrobcům tak nebylo zřejmé, po kterém zboží je poptávka, a spotřebitelé si neuvědomovali vzácnost některých komodit“* (Židek, 2006, s. 13).

2.1.2 Postavení ekonomických subjektů

Socialistická ideologie ve značné míře omezovala soukromé vlastnictví. V oblasti výrobních faktorů a celé ekonomické sféře bylo vyloučeno. Ekonomiku řídil státní monopol mající kontrolu napříč všemi oblastmi hospodářství. *“Stát byl v CPE pojímán jako základní ekonomický subjekt, který činil všechna podstatná ekonomická rozhodnutí prostřednictvím centrálního plánu a státního rozpočtu“* (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 9).

Holman (2005) uvádí, že soukromé vlastnictví majetku je spojeno s vyšším motivačním prvkem než vlastnictví státní a vede k efektivnějšímu využívání výrobních faktorů, technologickému vylepšování a inovacím za účelem zvyšování zisku. Subjekty působící v ekonomice se svým soukromým majetkem se snaží vyplnit mezery na trhu a zvyšovat tím svůj zisk (v tržní ekonomice tuto úlohu plní podnikatelé). Soukromé vlastnictví také poskytuje výhodu rychlejšího jednání v případě měnící se poptávky a následné upravení jejich nabídky. *„Veřejné vlastnictví je naproti tomu poznamenáno byrokratickou strnulostí a neschopností rychle reagovat na měnící se situaci na trhu“* (Holman, 2005, s. 365). V mnoha firmách je řízení svěřeno do rukou manažerů, kteří disponují lepšími schopnostmi a znalostmi v oblasti vedení, než skuteční vlastníci podniků. Tento vztah je označován jako vztah „pán a správce“. Nicméně tento vztah nemusí vždy vést k prospěchu celé firmy. Závisí na míře kontroly, kterou vlastník nad manažerem vykonává, a na vlastnostech a schopnostech samotného manažera.

Státní řízení ovlivňovalo i chování lidí, jako ekonomických subjektů na trhu vytvořeném centrálním řízením přes výše zmíněnou nabídku a cenové relace. Příjmy domácností se odvíjely od přidělených mzdových fondů a mzdových tarifů. Podle Židka (2006) byla charakteristická nivelizace mezd a kariérní růst odvíjející se především od politické aktivity podmíněné stranickou příslušností. Zaměstnanci ani manažeři tak nebyli ani tímto způsobem motivováni k lepším výsledkům.

Motivaci jim nezajišťovala ani konkurence na trhu práce, která byla takřka nulová. Tento systém je označován jako systém plné zaměstnanosti. Nezaměstnanost byla zákonem zakázána a na nezaměstnané bylo pohlíženo jako na příživníky. To vedlo k zaměstnávání pracovní síly v pozicích, ve kterých jejich přítomnost nebyla nutná a prohlubovala se tak neefektivnost ve využití výrobních faktorů. Myant (2013) označuje tento stav jako přezaměstnanost. S tím souvisel i systém sociální záchrané sítě, který nebyl za těchto okolností nutný a nebyl tedy na něj kladem velký důraz.

2.1.3 Struktura hospodářství a zahraniční obchod

Charakteristickým rysem hospodářské struktury byla orientace na průmysl, především na průmysl těžký. *„Komunisté se domnívali, že jedině výroba přináší hodnotu, a proto bylo jejich úsilí zaměřeno na maximalizaci rozvoje průmyslu za souběžného zanedbání a potlačení sektoru služeb, který byl marxistickými ekonomy vnímán jako neproduktivní“* (Židek, 2006, s. 15–16). To s sebou z dlouhodobého hlediska neslo nežádoucí vlivy. Jedním z nich byla devastace životního prostředí, které bylo značně opomíjeno. Dalším problémem byla nedostačující surovinová základna, která zvyšovala náklady na výrobu díky dovozu potřebných surovin.

Centrálně plánované socialistické ekonomiky, jak uvádí Myant (2013) se vyznačovaly vysokým stupněm uzavřenosti. Vlivy světového hospodářství byly značně limitovány. Jedním z dalších rysů centrálně plánované ekonomiky (CPE) bylo mizivé zastoupení zahraničního kapitálu v celkové ekonomice. Uzavřenost byla navyšována technologickým stavem a celkovou orientací produkce, státními intervencemi a směnným kurzem. Tyto faktory vedly k nekonkurenceschopnosti velké části produkce, která neměla šanci se na západních trzích uplatnit. Nelze tedy mluvit o významnějším stupni koordinace a integrace ekonomiky.

Export tedy musel směřovat na méně náročné trhy, které byly zastoupeny v Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Členské státy RVHP se potýkali s problémy technologické zaostalosti a celkové kvality výrobků, která mohla být uplatněna jen v rámci trhů RVHP, ale ani tak nevytvářela na trhu východního bloku dostatečné konkurenční prostředí pro zkvalitňování produkce. Zahraniční obchod navíc neměl podobu společného trhu, ale převážná část exportu a importu byla výsledkem bilaterálních dohod mezi členy RVHP. Podle Myanta (2013) byla dalším nedostatkem tohoto systému existence podniků mající monopolní postavení pro zahraniční obchod. *„Institucionálně tabuizovaný státní monopol zahraničního obchodu a ztrnulý administrativní cenový systém izolovaly vnitřní*

ekonomiku od vlivů světových trhů a světových cen. K zaostávání postkomunistických zemí přispěla rovněž čtyřicetiletá autarkní orientace uvnitř Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a vázanost na sovětskou ekonomiku“ (Kouba, 2005, s. 11). To zamezovalo kontaktu výrobce se zákazníkem a nepodněcovalo k vytvoření obchodní sítě a vazeb typických pro tržní hospodářství.

2.2 Transformační proces

Proces transformace zahrnuje znatelné a nevyhnutelné změny celého systému, které jsou podstatou změny myšlení a chování tržních subjektů. Není to záležitostí jen ekonomické sféry, ale především té politické, která dává hlavní podnět a impulz celé přeměny.

2.2.1 Pojetí transformace

Na přelomu 80. a 90. let byly podle Kouby (2005) výhodou při opuštění centrálně plánované ekonomiky znatelné nedostatky tohoto systému spolu s optimistickým očekáváním transformace, což usnadňovalo její průchodnost a legitimitu. Avšak jednotlivé cíle a postupy při jejich dosahování nejsou bezproblémové. Židek (2006) poukazuje na to, že ačkoliv existovala všeobecná tendence přiblížit se transformací k ekonomikám tržním, existovalo mnoho podob těchto tržních systémů. Při tvorbě transformačních postupů musí být brán zřetel na co největší množství faktorů, které by mohly celý proces nějakým způsobem ohrozit nebo deformovat. Cihelková a Fingerland (1995, s. 10) podotýkají, že *„přechod CPE k tržním ekonomikám je historicky bezprecedentní úkol, krajně komplikovaný stavem těchto zemí ...“*. Obecně však platila podstata transformace spočívající k přiblížením se demokratickému systému a liberalizaci hospodářství spojené se zvýšením životní úrovně.

2.2.2 Počáteční podmínky transformace

Počáteční podmínky jsou jedním z faktorů, které by tvůrci transformační strategie a hospodářské politiky měli zohledňovat. Kouba (2005) uvádí, že podmínky při vstupu do transformačního procesu se mohou u jednotlivých zemí značně odlišovat. Neexistuje tedy jednotný postup, kterým by se samotný proces transformace měl řídit. Nerespektování těchto faktorů by mohlo výrazně odklonit transformaci ekonomiky od jejího žádoucího vývoje.

Myant (2013) přikládá význam také podmínkám v oblasti struktury a konkurenceschopnosti jednotlivých odvětví. Ačkoliv obecně země východního bloku trpěly nekonkurenceschopnou produkcí, vyskytovaly se odlišnosti ve vybraných zemích. Odlišnosti se týkaly především v odvětvové struktuře postsocialistických zemí. V některých zemích byly

více rozvinuty činnosti, u kterých bylo obtížnější vzniklou ztrátu dohnat. Z tohoto pohledu byly v obtížné pozici země s rozvinutým těžkým průmyslem (zejména v oblasti strojírenství, elektrotechniky, atd.), který je spojen s vyššími náklady na restrukturalizaci a modernizaci, než některá jiná odvětví.

Na vývoj hospodářských odvětví a celkové ekonomiky má vliv i politický vývoj, celková historie a vývoj daného státu označována jako „path dependency“. V některých postkomunistických zemích byly tendence reformování politického a ekonomického systému větší. Jednotlivé země se tak mohly mírně lišit nejen v politické, ale i v celospolečenské oblasti. Například v Maďarsku se už od počátku 60. let pozvolně vyvíjel liberálnější systém především v oblasti hospodářství s prvky soukromého vlastnictví. Tyto mírné odlišnosti tak poskytovaly výhody případně nevýhody v podobě různých počátečních podmínek transformace. Podle Kouby (2005) má vliv na úspěšnost transformační strategie také vývoj určitého národního povědomí a institucionálního rámce, především institucí neformálních. Ty jsou výsledkem dlouhodobého vývoje a nelze je změnit za krátké období.

Zanedbatelná není ani geografická poloha. Myant (2013) uvádí, že poloha dané země může mít vliv při navazování kontaktů se západní společností. Země situované blíže k hranicím tržních ekonomik mají v tomto ohledu značnou výhodu. Není to však zdaleka jediný faktor, na který mohou tyto země spoléhat. Význam má i surovinová základna, přístup k moři a členitost území usnadňující obchodní přepravu a dostupnost.

Tyto počáteční podmínky nejsou zárukou úspěšné transformace. Je pouze na jednotlivých státech v jaké míře je dokáží využít.

2.2.3 Strategie transformace

V oblasti teoretických názorů se dostávají do popředí dva myšlenkové proudy zastávající odlišný postup transformace. První z nich je označován jako „šoková terapie“ a druhý jako „gradualismus“. Na přelomu 80. a 90. let se do povědomí společnosti dostává myšlenka, že volba mezi těmito dvěma transformačními proudy je především otázkou rychlosti transformace. Podle Myanta a Drahokoupila (2013) se tyto dva proudy liší i celkovým nahlížením na podstatu a rozvoj tržní ekonomiky. Kouba (2005) uvádí, že volba celkové transformační strategie závisela na ekonomickém a politickém rozpoložení dané země a jejich institucionálním zázemí. Jeden striktně dodržovaný přístup nemůže být všelékem na vzniklou situaci.

„Šoková varianta představovala zavedení disciplíny volného trhu pro ekonomické účastníky tím nejrychlejším způsobem“ (Myant, 2013, s. 47). Podstata tohoto přístupu spočívá ve využití politického kapitálu, který se na politické scéně vyskytuje díky celospolečenským tendencím odpoutání se od minulého režimu. Politický kapitál časem slábne, a to by mohl být problém při průchodnosti a obhajitelnosti některých nepříjemných, přesto nutných opatření. Rychlý přístup transformace rovněž nedává prostor opozici, popřípadě lobbystickým skupinám pro vyvinutí nátlaku a následnému pokřivení jednotlivých reforem, což by mohlo vést k odklonění od zamýšleného směru transformace a celkovému nežádoucímu zpomalení. Kouba (2005) uvádí, že charakteristický je také malý manévrovací prostor pro chybně implementované transformační opatření realizované formou pokus a omyl, což může zvyšovat náklady celé transformace, spolu s nepřehledností těchto opatření způsobené častým pozměňováním.

Kouba (2005) přikládá velký význam institucionálnímu rámci, kde neformální instituce jsou problematictější než instituce formální. Pro funkčnost a efektivnost formálních institucí je vyžadována jejich srozumitelnost (tzn. vyvarování se jejich přílišné komplikovanosti a umožnění co možná nejjednoduššího výkladu a fungování) a především jejich dodržování. K tomu však nebude docházet, jestliže neformální instituce zahrnující tradice, zvyky, chování a celkovou povahu společnosti, budou s nimi v rozporu. Neformální instituce jsou výsledkem dlouhodobého vývoje a nelze je změnit v krátkém období.

Rychlé ekonomické změny neposkytují domácím ekonomickým subjektům dostatek času na přizpůsobení. Problematický je náhlý přechod z měkkého rozpočtového omezení na tvrdé, což může poukázat na kritické hospodaření jednotlivých firem a následně způsobit jejich úpadek. Dalším problémem je dle Myanta (2013) cenový skok spojený s liberalizací cen a následnou nebezpečně vysokou inflací. Z toho důvodu jsou zpočátku některé ceny regulovány. Další problém nastane při liberalizaci zahraničního obchodu, kdy je třeba podpořit konkurenceschopnost domácích firem, které jsou náhle vystaveny zahraničním konkurenčním vlivům.

Naopak gradualismus se podle Kouby (2005) zakládá na pozvolném utváření tržního systému. Klíčovým prvkem je příprava zázemí pro jednotlivé ekonomické reformy. Charakteristickým znakem tohoto proudu je dostatek času pro diskusi o přesných podobách potřebných ekonomických změn spolu s jejich riziky a kalkulacemi. Touto pozvolnou

transformací se dle Holmana (2000) chtějí gradualisté vyhnout transformačnímu šoku spojenému s dodatečnými náklady na udržení úrovně ekonomiky.

Židek (2006) uvádí, že kritici gradualismu upozorňují především na riziko vlivu byrokratického aparátu a jiných zájmových skupin, které mohou časem způsobit nebezpečné prodlužování reforem spojené s navyšováním nákladů transformace, popřípadě způsobit jejich nadměrnou strnulost. Nicméně Kouba (2005) uvádí, že pomalá transformace dává prostor pro utváření kvalitnějších a efektivnější institucí a v čase poskytuje výhodu lepší adaptace a ztotožnění se s novým institucionálním rámcem.

Ekonomickým subjektům je při volbě tohoto pomalejšího procesu poskytnut čas pro přizpůsobení se a tedy teoreticky nižšími ztrátami spojenými s pronikáním zahraničních vlivů. Jak uvádí Myant a Drahokoupil (2013) pozvolná liberalizace cen a obchodu poskytuje firmám prostor pro nabytí zkušeností a znalostí potřebných pro uplatnění na světových trzích a nově fungujícím trhu domácím. Poskytuje také výhodu pro vytvoření komunikační a obchodní sítě za předpokladu souběžného rozvoje soukromého vlastnictví a podnikání a s tím spojené celkové zlepšení efektivity a ziskovosti v této oblasti.

2.2.4 Washingtonský konsenzus

Reformní program vedoucí k rozvoji tržního hospodářství a demokratického systému je obecně známý jako Washingtonský konsenzus. Nutno ovšem podotknout, že tento reformní program se nevztahoval pouze na transformující se postkomunistické země, ale také na rozvojové země Latinské Ameriky a neodrážel tedy specifika vázána na problémy týkající se výhradně postkomunistických zemí. Jedná se však o významné reformní paradigma, které ovlivnilo celkový transformační proces. Formuloval jej ekonom John Williamson v roce 1989, avšak v průběhu transformačních procesů, především postsocialistických zemí, docházelo k projevování jeho nedostatků a následně byl mírně pozměňován. Problémy nastávaly v obtížné aplikaci na vybrané ekonomiky bez ohledu na jejich kulturně-historický a politický vývoj. Tento reformní program byl podporován ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, kteří své zapojení do podpory transformujících se ekonomik řídili mimo jiné, i podle přístupu a plnění tohoto programu. Kouba (2005) uvádí několik pilířů Washingtonského konsenzu:

1. Fiskální disciplína.
2. Přesměrování priorit veřejných výdajů do zdravotnictví, školství a infrastruktury.

3. Daňová reforma včetně rozšíření daňové báze a redukce mezních sazeb.
4. Liberalizace úrokové míry. Finanční liberalizace.
5. Jednotná a tržní úroková míra.
6. Liberalizace obchodu.
7. Odstraňování bariér přímých zahraničních investic (PZI).
8. Privatizace.
9. Deregulace, zejména usnadnění vstupu a výstupu odvětví.
10. Zabezpečení vlastnických práv.

2.3 Úloha státu a systémové reformy

Úloha státu v období transformace spočívá především v liberalizaci cen, trhů a také zahraničního obchodu, následné stabilizaci celkové ekonomiky. Svou roli hraje stát také v oblasti privatizace.

2.3.1 Liberalizace trhů

Jedním z prvotních ekonomických kroků transformace byla liberalizace trhů. Podle Holmana (2000) měla liberalizace napravit cenové deformace a relace, které jsou pro centrálně řízenou ekonomiku typické. Deformace se týkají především cen potravin a základních komodit potřebných pro život. U těchto druhů statků a komodit dochází k deformaci v podobě státních subvencí, popřípadě regulací. To znamená, že tyto ceny neodráží strukturu poptávky a nekorespondují ani s náklady na tyto statky vázané. Liberalizace trhů je jedním z předpokladů soukromého vlastnictví a podnikání, které patří k pilířům tržní ekonomiky. Bez uvolnění cen a přiblížení se tržním vztahům by probíhala obtížně i samotná privatizace, jelikož by uměle vytvořené ceny privatizovaného majetku neodpovídaly jejich tržní hodnotě.

Holman (2000) podotýká, že samotné ceny vytvořené na počátku liberalizace neodráží skutečné tržní hodnoty, neboť trhy jsou v tomto období značně neklidné a rovnovážná úroveň cen se teprve utváří.

Cihelková a Fingerland (1995) připomínají riziko spojené s deregulací cen. Problém může nastat v cenách statků, kde dodavatel zneužíval svého monopolního postavení. Spolu s liberalizací je třeba činit opatření, jež takovýmto problémům zabrání. Dalším nežádoucím účinkem je riziko spojené s cenovým skokem a následným nebezpečným vývojem inflace. „*Je proto bezpodmínečně nutné, aby liberalizace cen byla spjata a souběžně prováděna s dalšími*

opatřeními, zaměřeným protiinflačně, k demonopolizaci a podpoře konkurence v ekonomice (privatizace, liberalizace obchodu...)“ (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 18). Doprovodným reformním programem liberalizace trhů je daňová reforma. Daně mají opět korespondovat s provázaností příjmů a výdajů státního rozpočtu, působit jako stimulant podnikatelské sféry, zajišťovat rovné konkurenční podmínky a podporovat žádoucí aktivity ekonomických subjektů.

Jako nezbytnou uvádí Cihelková a Fingerland (1995) také liberalizaci zahraničního obchodu. Přístup zahraničních subjektů vytváří silnější konkurenční prostředí, rovněž dochází k přenosu informací a zkušeností, novým technologickým postupům, produktivnější práci a kvalitnějším výstupům. Toto konkurenční prostředí je nezbytnou součástí tržní tvorby cen, nicméně stát by měl provádět kroky pro pomoc domácím subjektům. A to ve smyslu podpory jejich udržení se v tomto prostředí, neboť v případě příliš silného a rychlého navození nově vznikající zahraniční konkurence by mohlo dojít k nepřiměřenému kolapsu domácích ekonomických subjektů. Liberalizace obchodu, je ovšem podmíněna reformou měnových vztahů, konkrétně od přidělového systému deviz k systému tržní redistribuce. Pro orientaci v cenových relacích je pro vývozce a dovozce nutná směnitelnost měny spojená s daným měnovým kurzem. Počáteční zavedení úplné směnitelnosti by však mohlo vyvolat neúměrně vysoký kurz. Ten by měl kritické dopady na celou ekonomiku v podobě inflačních tlaků, prohlubování deficitu obchodní bilance, zvyšování zahraniční zadluženosti a dalších.

Jonáš (1998) uvádí jako nezbytnou součást transformačních procesů také liberalizaci finančního sektoru, jelikož pomocí tržních mechanismů bude probíhat lepší alokace finančních zdrojů a efektivnějšímu využití. Riziko ovšem nastává při nadměrné liberalizaci tohoto sektoru, kdy subjekty působící na finančních trzích začnou svým chováním ohrožovat stabilitu těchto formujících se finančních trhů.

2.3.2 Ekonomická stabilizace

Nezbytnou součástí transformačního procesu je podle Holmana (2000) celková stabilizace ekonomiky. Hlavním cílem stabilizačních opatření je udržení inflace na únosné úrovni, kdy růst cenové hladiny je do jisté míry předvídatelný a nezpůsobuje nežádoucí tržní deformace. Hrozba nekontrolovatelné inflace a inflační spirály souvisí s liberalizací trhů. Tlaky, které souvisí s nevyrovnaností nabídkové a poptávkové strany, byly potlačovány strnulými, centrálně řízenými cenovými relacemi. S cenovou liberalizací dojde k jejich uvolnění a nežádaně velkému nárůstu cen, což může vyústit až v inflační spirálu.

Žídek (2006) rozděluje stabilizační politiku na ortodoxní a heterodoxní. Základem ortodoxní politiky jsou klasické rozpočtové a měnové restriktce. Politika heterodoxní se zaměřuje na potlačování inflačních tlaků prostřednictvím cenové a důchodové politiky. Holman (2000) charakterizuje rozpočtovou a měnovou restriktci jako opatření založené na omezování státních subvencí a na regulaci úvěrů poskytovaných komerčními bankami. Pozastavením subvencí dojde k přerušení spoléhání podniků na financování ze strany státu. Výsledkem by měl být nátlak na podniky, na zlepšování efektivnosti a ziskovosti své produkce.

Holman (2000) uvádí, že s liberalizací zahraničního obchodu je spojeno riziko nežádoucího vývoje platební bilance, kdy je domácí poptávka uspokojována především zahraniční produkcí. Tomuto problému se dá předejít devalvací měny a následným ukotvením měnového kurzu na pevnou zahraniční měnu, což může vyvolat zvýšení inflace bez hrozby inflační spirály. Podhodnocený kurz vede k žádoucímu vyrovnávání platební bilance.

Celkovou liberalizaci trhů je nutno doprovázet stabilizačními kroky prováděnými v rámci restriktivního hospodářského přístupu. „*Tato skutečnost vychází z poznatku, že liberalizace v podmínkách nadměrné poptávky ještě zvýší i tak hluboké deformace ekonomiky*“ (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 13). Stabilizační politika založená především na restriktci je spojená s rizikem prohloubení státních výdajů. V důsledku hospodářské restriktce poklesne produkce, následně se sníží daňové příjmy a také dojde ke zvýšení sociálních výdajů. Prostředky získané touto restriktcí ovšem nemusí na pokrytí těchto pozměněných toků stačit. Jak uvádí Cihelková a Fingerland (1995) stát by měl s ohledem na míru restriktce podporovat adaptaci ekonomických subjektů v nově vznikajícím konkurenčním prostředí. Měl by však brát na vědomí, že tato podpora a částečná ochrana podniků navyšuje náklady transformace. A podle Myanta (2013) by tímto způsobem neměly být udržovány podniky, které jsou silně neefektivní a nemají potenciál se v budoucnu prosadit.

2.3.3 Privatizace

Cihelková a Fingerland (1995) charakterizují privatizaci jako přeměnu vlastnických vztahů, která ze své podstaty představuje jeden z hlavních předpokladů pro vznik tržních vztahů. Hlavním cílem privatizace je převedení vlastnických práv a povinností do rukou soukromých subjektů. Od nových vlastníků se očekává aktivní a zodpovědný přístup k hospodaření s tímto majetkem. Soukromé vlastnictví je spjato se zefektivněním produkce, účinnější alokací pracovní síly a celkových vstupů, zlepšování kvality

a konkurenceschopnosti, zvýšením výkonnosti celé privatizované ekonomiky a následným zvyšováním životní úrovně obyvatelstva. „*Výkonnost ekonomiky je předurčena nejen racionální alokací vzácných zdrojů, konkurenční charakterem trhů a tvrdým rozpočtovým omezením podniků,(...) je podmíněna dobře definovanými vlastnickými právy.*“ (Kouba, 2005, s. 24).

Holman (2005) charakterizuje privatizaci jako přeměnu státního nebo obecního majetku v soukromé vlastnictví, jejímž důsledkem dochází k vytvoření silnější a bezprostřední vazby mezi náklady a výnosy. Se soukromým vlastnictvím přichází také výhoda podnikatelské pružnosti, což můžeme popsat jako schopnost reagovat na měnící se poptávku. Na počátku 90. let nikdo nepochyboval o její nutnosti, avšak panovaly rozpory ve formě jejího provedení.

„*Vzhledem k tomu, že transformace vlastnických vztahů mění ekonomický systém, její provedení není jen ekonomickou, ale i vysoce politickou záležitostí*“ (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 16). Privatizace je úzce spjata s vytvořením celého legislativního, organizačního a institucionálního rámce a komplexními změnami v celém systému, vztahujícím se na nově vzniklé ekonomicko-právní relace. Jak uvádí Kouba (2005), v tomto ohledu získávají pozornost poznatky v rámci nové institucionální ekonomie. Je třeba vytvořit pravidla podle vzoru západních ekonomik, která však nemají kořeny v socialistických ekonomikách a tam je velmi obtížné předvídat, jak zapůsobí na společnost, která je dlouhodobě ovlivněna socialistickou ideologií.

Zásadní rozpor o privatizační strategii nastává při formulování její rychlosti. Z hlediska rychlosti provedení privatizace rozeznává Holman (2000) dvě její podoby:

- **Rychlá privatizace**

Jedním z argumentů, které uvádí Cihelková a Fingerland (1995), je přerušení návaznosti privatizovaných podniků na státní rozpočty, což podporuje stabilizační strategii uplatňovanou restriktivní politikou. Urychluje také růst konkurenceschopnosti a přílivu zahraničního kapitálu. Z tohoto důvodu může být význam privatizace stěžejní pro celkovou transformaci. „*Vzhledem k tomu, že podmiňuje úspěšnost dalších kroků transformace, je třeba hledat způsoby, jak tento proces urychlit*“ (Cihelková a Fingerland, 1995, s. 18). Zpoždění privatizace by fakticky znamenalo komplikace transformačního procesu a prohloubení hospodářské krize.

Holmanův (2000) argument spočívá v kritice schopnosti státu, jako vlastníka, restrukturalizovat dané podniky a zajistit co nejrychlejší zefektivnění produkce. Velice omezená je i reakce na agregátní poptávku ze strany těchto podniků a zaplňování mezer na trhu. Obtížná je i problematika kontroly nad touto restrukturalizací a celkovou kontrolou podniků, na kterou nemá stát kapacity.

- **Pomalá privatizace**

Zastánci této strategie věří státu v řízení a restrukturalizaci vybraných podniků a nespojují státní vlastnictví s rozhodujícím zpomalením růstu podnikové efektivity a konkurenceschopnosti. Jelikož je privatizační rozhodnutí nevratný krok, Kouba (2005) uvádí jako velice stěžejní privatizovat podniky do rukou schopných a důvěryhodných vlastníků. Parker a Saal (2003) uvádí, že promyšlené privatizační projekty přinášejí vyšší finanční výnos plynoucí do státního rozpočtu než rychlé privatizace přinášející především politické výnosy. Žádoucí by tedy mělo být uskutečňování prověřených a nejméně rizikových privatizačních projektů, které budou přínosem pro hospodářství. Židek (2006) poukazuje na hrozbu postprivatizační agónie, kdy by při rychlé privatizaci docházelo k uspokojování a zneužívání privatizovaných podniků ve prospěch jednotlivců, popřípadě by se nenašel vhodný vlastník s dostatečnými schopnostmi a možnostmi zajišťující prosperitu daného podniku. Podnik by tak neměl reálného vlastníka dohlížejícího na perspektivní vývoj a prosperitu.

Myant (2013) zmiňuje, že je poměrně obtížné v případě rychle privatizace privatizovat majetek do rukou domácích subjektů, neboť centrálně plánované ekonomiky trpěly nedostatkem kapitálu potřebného pro privatizaci a následnou restrukturalizaci. Z tohoto pohledu považuje příliv zahraničního kapitálu jako žádoucí.

Privatizaci můžeme také rozdělit na centralizovanou a decentralizovanou. Holman (2000) uvádí decentralizovanou formu jako privatizaci, ve které jsou podniky přeměňovány na akciové společnosti, avšak stát nad touto přeměnou nemá úplnou kontrolu. Naproti tomu je centralizovaná privatizace řízena státními orgány a regulována privatizačními zákony. V této formě privatizace dochází v co největší míře k rovnému postavení zájmových skupin, popřípadě jednotlivců. Centralizovaná privatizace je charakteristická několika vlnami privatizačních nabídek a projektů.

2.3.4 Privatizační metody

Názory na metody privatizace se v mnohém lišily. Brána byla v úvahu požadovaná rychlost a dostupnost volného kapitálu v dané ekonomice. Židek (2006) člení privatizační metody takto:

- Veřejné aukce, u které je rozhodující pouze cena. Tato metoda byla používána u těch nejmenších jednotek.
- Veřejné soutěže zohledňující i necenová kritéria.
- Přímé prodeje předem vybranému vlastníku. Rozhodování o prodeji uskutečňovala státní administrativa.
- Transformace na akciovou společnost a následný prodej akcií, které mohou být dále odkoupeny v kuponové privatizaci.
- Bezúplatný převod majetku na samosprávné celky, na fondy, nebo v podobě restitucí. Restituce je znovunavrácení dříve zestátněného majetku a to buď formou fyzického navrácení, nebo finančního odškodnění. Problematické bývá ovšem nalezení právoplatného vlastníka daného majetku.
- Použití zaměstnaneckých akcií. Dojde k převodu akcií přímo na zaměstnance.

Další privatizační metodou, někdy označovanou jako nestandartní, byla kuponová privatizace. Kouba (2005) se domnívá, že tato metoda poskytovala výhodu rychlého a jednoduchého mechanismu. Princip spočíval v přidělení kuponů občanům daného státu, které měly být následně použity k získání akcií vybraných podniků. Tato metoda řešila nedostatek domácího kapitálu, ovšem způsobovala roztržštění vlastnictví a s tím možné problémy s reálným řízením podniku.

2.4 Transformační recese

Pokles výkonu ekonomiky je charakteristickým rysem transformačního procesu. Podle Žídka (2006) je jednou ze základních příčin nevhodná struktura hospodářství a produkce, která v konkurenčním prostředí nemůže přežít. Velký význam podle Myanta (2013) sehrál rozpad východních trhů, jelikož v minulosti zajišťovaly odbytiště velkého podílu výroby s nízkými kvalitativními požadavky. S rozpadem se tato produkce jen stěží uplatní na západních náročnějších trzích. Podniky tak jsou nuceny pro reorientaci na méně náročnou produkci a restrukturalizaci, což způsobuje časovou prodlevu a úsilí způsobující pokles produkce. Další příčiny poklesu způsobuje strana nabídky a poptávky. Poptávka je v tomto

období citlivá na změny cenové hladiny spojené s liberalizací trhů. Pro domácnosti je to období nejistoty. Stejná nejistota ovlivňuje i pokles investic, která je navíc umocňována monetární restriktivní politikou. *“Soukromá a veřejná spotřeba procházela ještě v tomto období v nestabilizovaných ekonomikách dost značnými výkyvy“* (Karpová, 2004, s. 5). Dalším faktorem byla rozpočtová restrikce v podobě odstraňování subvencí a dotací, na které nebyly všechny firmy připraveny.

Celkový průběh recese je podle Karpové (2004) diferenciován podle charakteristických rysů jednotlivých ekonomik a prováděných opatření. Cesta hospodářského růstu je orientována na zvyšování exportu a přílivu zahraničních investic. Kouba (2005) navíc uvádí, že recesi přispívá i domácí nezkušenost a neznalost tržního systému spolu s nově vznikajícím institucionálním prostředím. Podle Myanta (2013) byly obchodní vztahy a kontakty z období centrálně řízené ekonomiky nepoužitelné, proto bylo třeba vytvořit zcela novou obchodní síť.

2.5 Shrnutí kapitoly

Na konci 80. let 20. století se projevovaly znatelné nedostatky CPE a fungování SSSR. Tato situace vyústila k rozpadu SSSR a také velké části jeho trhů. Ekonomiku nově osamostatněných zemí bylo nutno transformovat a přiblížit se tržním systémům po vzoru západních ekonomik. Jelikož je ekonomická transformace složitý proces vyskytovaly se na toto téma mnohé teoretické spory. Volba transformační strategie záležela na rozhodnutích učiněných v politické sféře. Tvůrci těchto rozhodnutí museli zohledňovat výchozí stav a strukturu ekonomiky, stejně tak jako celkové počáteční podmínky. To znamenalo, že každý postsocialistický stát by měl volit svou vlastní cestu transformace. Transformační strategie jednotlivých zemí můžeme označovat jako „gradualistické“ nebo „šokové“. Rozdíl byl v rychlosti uplatňování jednotlivých reforem. Pozornost si v tomto období získává reformní program Washingtonský konsensus, zaměřující se na rozvoj tržního hospodářství a demokratického systému.

Při přechodu na tržní ekonomiku bylo nevyhnutelné uskutečnit liberalizaci cen, stabilizovat ekonomiku a provést reformy v oblasti vlastnických vztahů, což souviselo s privatizací a následnou restrukturalizací podniků. V oblasti privatizace se vyskytovaly různé metody a rozsah, ve kterém by měly být použity. Bylo také zapotřebí řešit stav a strukturu hospodářství, s nímž se ekonomiky chystaly vystupovat na mezinárodních trzích. V ekonomikách SSSR se vyvinulo hospodářství založené na extenzivním růstu a těžkém průmyslu s velkým stupněm technologické zaostalosti. V tomto ohledu bylo zapotřebí

restrukturalizovat hospodářství a přilákat do ekonomiky zahraniční investory přinášející inovace a technologická vylepšení.

Se zahájením ekonomických reforem je spojena recese celé ekonomiky, jež se projevuje nežádoucím vývojem makroekonomických ukazatelů. Byl to typický problém transformujících se zemí a záleželo jen na jednotlivých vládách jakým směrem se budou nadále ubírat jejich transformační kroky.

3. Proces ekonomické transformace pobaltských států

Celý proces transformace a její průběh se v každé z bývalých socialistických zemí odlišoval. Vliv na celkový transformační proces měly specifika dané ekonomiky spolu s učiněnými politickými rozhodnutími. Vliv měl také historický vývoj a integrace do mezinárodních společenství.

3.1 Politicko – ekonomické vlivy

Proces přeměny ekonomického systému je záležitostí vysoce politickou. Hlavní podněty a tempo transformace udává právě politická sféra, která je obrazem celospolečenských nálad a tendencí odvíjejících se od spokojenosti, popřípadě nespokojenosti s vývojem v minulosti (Myant a Drahekoupil, 2013).

3.1.1 Geopolitický vývoj

Zlomovým momentem pobaltských států byl podle Švece (2013) rok 1940, kdy došlo k anexi všech tří pobaltských států Sovětským svazem, vytvoření nových republikových ústav odpovídající požadavkům ruské velmoci a zařazení do centrálně řízeného ekonomického systému. Anexe byla ze strany SSSR prezentována jako potřebný a žádoucí krok vedoucí k politické, ekonomické a sociální stabilitě a odpoutání se od meziválečné buržoazní státnosti. Nově vytvořené vztahy těchto svazových republik a SSSR určoval politickou a celospolečenskou atmosféru v jednotlivých republikách.

Na konci 80. let, kdy již byly patrné nedostatky tvrdého socialistického systému, docházelo k poklesu životní úrovně a kritickému hospodářskému úpadku, přistupuje generální tajemník KSSS Gorbačov k programu reforem známých jako Perestrojka. Cílem bylo uvolnění napětí mezi Moskvou a svazovými republikami, omezení cenzury, zavedení politické plurality a vnesení demokratických prvků do socialistického systému spolu

s hospodářskými prvky přibližujícími se tržnímu hospodářství. Konfrontace CPE s ekonomikami tržními ovšem zapříčinila prohlubování krize. Tato situace vedla postupně od požadavků na omezování vlivu SSSR přes růst suverenity jednotlivých svazových republik až k jejich osamostatnění.

Vyhlášení nezávislosti pobaltských republik probíhalo mezi lety 1990 až 1992. V tomto období bylo velmi důležité co nejrychleji zformovat vládu, která by začala s reformami a celkovou transformací (Mašata, 2000).

V Litvě se ve volbách v roce 1992 překvapivě podařilo zvítězit Litevské demokratické straně práce, která byla složena především z bývalých komunistů. Deklarovala mírnější tempo transformace a udržení stále poměrně významných vztahů s Ruskem. Nicméně stále klesající životní úroveň vedla ve volbách konaných v roce 1996 k vítězství pravicových stran, které se rozhodly co nejrychleji přistoupit k procesům legislativních a strukturálních reforem spolu s privatizací.

Jak uvádí Švec (2013), lotyšské volby, ve kterých zvítězily pravicové strany, proběhly až v roce 1993. Politická situace se ukázala jako nestabilní a ani předčasné volby roku 1995 neurčily jasného vítěze. Následně vytvořená vládní koalice měla ovšem úspěch při formování lotyšského hospodářského vývoje. Poměrně vyrovnaný státní rozpočet a pozitivní vývoj makroekonomických ukazatelů se podařilo udržet i po roce 1998, kdy se politická situace obměňovala.

V roce 1992 se po volbách v Estonsku zformovala relativně silná pravicová vláda, která se přikláněla spíše k rychlejšímu tempu transformace. Tato skutečnost napomáhala průchodnosti ekonomických reforem na politické scéně a jejich razanci. To zapříčinilo rychlejší přibližování a přechod k principům západních ekonomik. Reformy zaváděné v Estonsku díky své účinnosti sklidily uznání na mezinárodní scéně (Mašata, 2000).

3.1.2 Přetrvávající vazby na Ruskou federaci

Vliv Ruské federace, který se upevňoval téměř 50. let, nebylo možné přerušit ze dne na den. Stejně důležité jako ekonomické vazby byly vazby politické a diplomatické.

Po vyhlášení samostatnosti pobaltskými státy vyvstala otázka národnostních menšin. Švec (2013) uvádí, že pobaltské republiky měly v porovnání se zbytkem sovětského svazu nejvyšší míru industrializace a produktivity práce a působily tak jako region s celkovým

potenciálem růstu spolu s vysokou životní úrovní. To, spolu s neustále zvětšujícím se podílem průmyslu, zapříčinilo vysokou migraci především osob ruské národnosti. Migrační vlny měly poměrně silný charakter. V roce 1989 se všechny pobaltské státy přiblížily hranici pouze 55 % obyvatelstva s národnostní příslušností k danému pobaltskému státu. Po vyhlášení nezávislosti pobaltských států dochází k velké re-emigraci a k odlivu pracovní síly.

Velký význam pro pobaltské státy má podle Myanta a Drahokoupila (2013) jejich geografická poloha, která je pro Rusko velice důležitá. Samotný import z Ruska stále není zanedbatelný, ovšem o daleko větším významu dovozu statků můžeme mluvit v případě jejich další přepravy na západnější trhy. Z tohoto hlediska by bylo pro baltské státy vysoce nevýhodné úplně přerušit vazby se svým východním sousedem. Navzdory tomu, že v baltském regionu platí obecná snaha integrace do západoevropských společenství, stále přetrvává velký význam pobaltských států jako transportní brány Ruska.

3.1.3 Integrace do mezinárodních společenství

Od vyhlášení samostatnosti se pobaltské státy snaží integrovat do západoevropských a euroatlantických struktur. Deklarují tak odklonění od závislosti na ruské velmoci.

Na počátku 90. let se projevoval rychlý postup při integraci do regionálních uskupení. Poměrně velký zájem na integraci pobaltských států projevíly severské země, které v integraci těchto států viděly především ekonomické výhody. Podpora probíhala v podobě ekonomické pomoci a asistenci při tvorbě institucionálního rámce. V tomto období se utvořil nejpevnější vztah mezi Estonskem a Finskem (determinován geografickou blízkostí a vzájemnou blízkostí kultury).

Mašata (2000) uvádí jako jeden z prvních významných integračních kroků přijetí pobaltských států do Rady Evropy. Estonsko a Litva byly přijaty v roce 1993. Lotyšsko v roce 1995. Prodleva mezi vyhlášením samostatnosti a přijetím do této organizace byla zapříčiněna diskriminačními tendencemi zákonů týkajících se menšin (spojené s vysokým podílem ruské národnostní menšiny, která byla také v Estonsku a Lotyšsku vnímána velice negativně).

Jako nově osamostatněné země s přihlédnutím na jejich ekonomický význam, velikost a polohu se jako žádoucí jeví zařazení mezi členy Evropské unie. Jak uvádí Mašata (2000), k tomuto kroku obecně směřovaly transformační strategie všech tří pobaltských států. V roce 1995 se všem třem státům povedlo podepsat Evropské úmluvy, což v podstatě vytvořilo zónu volného obchodu mezi státy unie a Pobaltím. Další kroky integrace závisely hlavně na kvalitě,

rychlosti a výsledcích transformace odrážejících se jak v celospolečenském institucionálním rámci, tak v ekonomické situaci reprezentované především makroekonomickými ukazateli. Jako relevantní se z tohoto hlediska jeví Estonsko a tak bylo v roce 1997 doporučeno Evropskou komisí k zahájení jednání o přistoupení. Přístupové rozhovory byly s Lotyšskem a Litvou zahájeny až v roce 1999. Od roku 2004 jsou všechny tři země členy Evropské unie.

3.2 Transformační kroky

S vyjímkou nepatrných liberalizačních opatření, začaly pobaltské státy se svou transformací na podzim roku 1991. Jejich počáteční podmínky v porovnání s ostatními sovětskými republikami, zejména pak se státy patřící do Společenství nezávislých států (SNS), byly výhodou. Pobaltské státy totiž vždy patřily k těm rozvinutějším v rámci sovětského bloku. V jejich prospěch hrála i geografická poloha představující transportní uzel. Nicméně všechny tři státy si nesly dědictví sovětské nadvlády v podobě probíhajícího hospodářského úpadku, který byl v počátečních letech transformace ještě prohlubován (Myant a Drahekoupil, 2013).

3.2.1 Stěžejní reformy

Prohlubování hospodářských nedostatků CPE a uvolňující se politická atmosféra vedla v roce 1990 k částečné hospodářské autonomii pobaltských států. Tento krok podle Evropské banky pro obnovu a rozvoj (1999), dále jen EBRD, prohluboval tendence úplného osamostatnění. Již od zmíněného roku 1990 byly sestavovány programy vedoucí až k úplnému přechodu na tržní hospodářství. Tyto programy se zabývaly liberalizačními strategiemi, přípravou privatizace, tvorbou a strukturou bankovního systému a vytvořením odpovídajícího institucionálního rámce (velký význam zde měly zákony definující vlastnické vztahy a zákony týkající se hospodaření obchodních společností).

V Litvě započaly reformní kroky mezi lety 1990 a 1991. Byly položeny právní základy nově zformované společnosti. Nově vzniklé zákony zasahující ekonomickou sféru musely nejdříve přesně definovat typy ekonomických subjektů, ať už to byly soukromé podniky, akciové společnosti, popřípadě družstva. S tím souviselo vytvoření celkového institucionálního rámce (práv, povinností a pravidel jejich jednání) pro tyto společnosti. Za důležité legislativní opatření této doby můžeme považovat zákon o bankrotech, který byl v Litvě přijat v roce 1992. Jeho nesprávné sestavení však omezovalo jeho plnou efektivitu. Započala také příprava privatizace. Vznikaly zákony týkající se bankovní sféry a tvorby

státního rozpočtu. V roce 1991 byla založena centrální banka, která postupně přebírala funkce sovětské banky. V témže roce Litva začala operovat s prvním nezávisle vytvořeným státním rozpočtem. Rok 1991 je v Litvě spojen také s postupnou liberalizací cen a zvyšováním cenové hladiny. Koncem roku byly zrušeny i subvence základních potravin, jejichž ceny následně prudce vzrostly. Vláda přistoupila k deregulaci cen vstupů importovaných z SSSR. To vyvolalo navyšování nákladů na produkci a následně i výslednou cenu. Do cenových relací zasáhl i nový daňový systém. Toto navýšení cenové hladiny mělo za následek pokles poptávky. Na její snížení měly také vliv rostoucí ceny energií způsobující snižování části důchodu, kterou bylo možno utratit za ostatní statky (Mašata, 2000).

Lotyšsko započalo reformní kroky nejdříve z pobaltských států. Zákon týkající se ekonomických subjektů a jejich jednání byl přijat už v roce 1989. Základy institucionálního rámce byly tvořeny od roku 1990. Na konci roku 1991 definitivně převzala nově vytvořená centrální lotyšská banka pravomoci sovětské bankovní pobočky působící v Lotyšsku (Mašata, 2000). K cenovým liberalizacím docházelo od roku 1990. Nicméně některé ceny byly stále omezovány. V primárním sektoru se lotyšská vláda rozhodla nejprve uvolňovat ceny vstupů, zatímco ceny výsledné produkce byly stále řízeny, což mělo za následek rostoucí náklady na produkci a s tím spojené nutné státní subvencování. V roce 1991 lotyšská vláda částečně deregulovala konečnou cenu zemědělské produkce, kdy byla stanovena její maximální cena (ta nesměla přesáhnout 15 až 25 % celkové produkční ceny v závislosti na typu zemědělského výrobku). K celkovému uvolnění cen, nejen primárního sektoru, došlo o rok později (Meyers, 1992). Lotyšsko přistoupilo k transformaci podniků rozvážně. Důraz byl kladen na restrukturalizaci, zefektivňování produkce a celkovou podporu podniků. Snažili se vyhnout vlně bankrotů a likvidací. S tím také souvisí poměrně benevolentní zákon o bankrotech přijatý v roce 1992.

Kroky pro transformaci si Estonsko připravovalo již koncem 80. let. Už od roku 1989 začala cenová liberalizace, týkající se zpočátku především spotřebního zboží a o tři roky později byla liberalizace cen dokončena v plném měřítku. V Estonsku však proběhl v období liberalizace nejvyšší cenový nárůst ze všech tří pobaltských zemí, zejména zemědělských výrobků, což může být způsobeno rychlejším přístupem k liberalizaci cen tohoto sektoru. V roce 1989 byly položeny základy centrální banky, nicméně legitimitu a uznání ze strany Sovětského svazu získala až roku 1991. První samostatný státní rozpočet začal fungovat v roce 1992, ačkoliv náznaky tvorby nového daňového a rozpočtového systému jsou patrné už

od roku 1990. Další jasný signál odklánění se od vlivu SSSR byl zákon upravující zahraniční obchod, který vstoupil v platnost v roce 1990 (Mašata, 2000).

3.2.2 Privatizace v Pobaltí

Podle Kouby (2005) je vznik soukromého vlastnictví jedním z hlavních rysů tržního hospodářství a proto je třeba proces privatizace zahájit co nejdříve, avšak s důrazem na její efektivní provedení a konečné výsledky.

Litvu můžeme považovat za první z bývalých sovětských republik, ve které započal v roce 1991 ucelený privatizační program. Privatizace měla decentralizovaný charakter. Od počátku byly do privatizace zahrnuty téměř dvě třetiny státního majetku. Mašata (2000) poukazuje na přetrvávající významnou státní roli ve vlastnictví podniků, jelikož si prozatím ponechával strategické podniky v oblastech dopravy, telekomunikací a energetiky. V první fázi měla velký význam privatizace s použitím kupónů. Dalšími použitými metodami byly dražby (pro malé podnikatelské jednotky), úpisy akcií (především středních a větších podniků) a později také výběrová řízení a mezinárodní tendry. Přidělování kupónů zohledňovalo věk spolu s mírou perzekucí jedince za sovětské nadvlády. Zemědělsky orientovaná Litva poskytovala privatizační výhody také v oblasti zemědělství. Nicméně tento větší podíl kupónové privatizace způsobil roztržičnost vlastnických vztahů spolu s nedostatkem kapitálu. Nová vláda se roku 1997 rozhodla vygradovat transformační postup a rozhodla se do privatizačního procesu zařadit i podniky, které byly z privatizace dříve vyřazeny. Jednalo se především o podíly v dopravních, energetických a telekomunikačních podnicích. Privatizovány byly také strategické velké a střední podniky. V této části privatizace hráli významnou roli mezinárodní investoři. Odstátněn byl postupně i bankovní sektor (EBRD, 1999).

V roce 1991 se také v Lotyšsku rozběhl privatizační program, který byl řízen Ministerstvem pro ekonomickou reformu. Později byla privatizace převedena na Lotyšskou privatizační agenturu. Lotyšsko se z počátku potýkalo s pomalým průběhem a nedostatečným zájmem zahraničních investorů. Mezi privatizační metody patřila kupónová privatizace, která měla největší význam v první fázi. Kupóny byly přidělovány občanům podle délky trvalého pobytu a stejně jako v Litvě a Estonsku podle perzekucí uplatňovaných minulým režimem. Nicméně hlavní metody privatizace určil až zákon přijatý v roce 1994. Poskytl možnost privatizovat majetek přes dlouhodobý pronájem a následného odkupu, přímých prodejů, transformací na akciové společnosti a veřejných dražeb (ať už celých podniků, nebo jen jeho

částí). Lotyšsko v témže roce přistoupilo k vypisování mezinárodních privatizačních tendrů. Přístup zahraničních investorů umožnil zachovat významný počet pracovních míst, spolu s investicemi, které přesáhly původní zamýšlenou hodnotu. Účinným privatizačním krokem se ukázal podle EBRD (1999) zákon o bankrotech a likvidaci, který umožňoval odkoupit celé podniky, nebo pouze jejich životaschopné části. Tím se nepatrně urychloval privatizační proces, který byl jinak zpomalován zdlouhavým a komplikovaným privatizačním řízením stanoveným Lotyšskou privatizační agenturou.

I přes zvolený rychlý přístup k transformačnímu procesu Estonsko postupovalo v jednotlivých krocích opatrně. Koncem roku 1991 dalo k dispozici privatizovat malé ekonomické jednotky. O rok později se pokusila privatizovat sedm velkých podniků a vyzkoušet tak privatizační atmosféru. Hlavní zákony o privatizaci byly přijaty v roce 1993. V tomto roce se naplno rozběhla estonská privatizace. Nová legislativní opatření určila centralizovaný přístup privatizace řízenou Estonskou privatizační agenturou, která měla velkou autonomii v řízení privatizačních projektů. Mašata (2000) uvádí jako jednu z metod prodej pomocí kupónů, tato metoda však hrála větší roli jen do roku 1993. Po tomto roce se nejpoužívanější metodou staly tendry, veřejné aukce a veřejné nabídky podílů. Při privatizaci středních a velkých podniků byl kladen důraz na nalezení strategického vlastníka a kvalitu privatizačního projektu. Od roku 1993 se na privatizačním procesu mohly podílet i zahraniční subjekty. Do konce roku 1997 došlo k privatizaci téměř všech velkých a strategických podniků, které byly do privatizace vpuštěny (Myant a Drahekoupil, 2013).

Souběžně s privatizací probíhaly ve všech státech i restituční programy. V Litvě započal již v roce 1988 finančními a majetkovými kompenzacemi. V pozdějších letech také ve zbylých dvou státech. Samotné restituce započaly na počátku 90. let. Ve všech pobaltských státech byly zohledňovány příbuzenské vztahy k minulým vlastníkům, trvalý pobyt na území státu, státní občanství a také skutečnosti vztahující se k roku okupace 1940. Navzdory tomu, že nejpřísnější podmínky měla v tomto ohledu Litva, zaznamenala dvakrát více restitučních žádostí než nejbenevolentnější Estonsko. V Litvě se jednalo především o restituce zemědělské půdy a budov (Meyers, 1992).

Problematické bylo zavedení půdních reforem. Nebezpečí spočívalo v rozdrobení půdy, dříve vlastněné velkými zemědělskými podniky, na menší celky a následném úpadku zemědělství. Zejména v Litvě se díky restitucím a rozprodeji státních zemědělských podniků po malých částech utvořilo mnoho menších zemědělských jednotek, což skrývalo značnou

nevýhodu při tvorbě cen. Tyto menší jednotky nedisponují tak efektivní produkcí ani úspory z rozsahu. Proto se litevská vláda rozhodla podporovat zakládání a rozrůstání dostatečně velkých podniků (Meyers, 1992).

Podle EBRD (1999) měl soukromý sektor nejvyšší podíl na tvorbě HDP v roce 1999 v Estonsku, kde dosahoval přibližně 75% celkového HDP. Litva se pohybovala lehce nad hranicí 70% a lotyšský soukromý sektor vytvářel přibližně 65% celkového lotyšského HDP.

Tabulka 3.1 Hodnocení privatizace podle EBRD

Forma privatizace*	1994	1998
Estonsko		
Malá privatizace	4,0	4,3
Velká privatizace	3,0	4,0
Lotyšsko		
Malá privatizace	3,0	4,0
Velká privatizace	2,0	3,0
Litva		
Malá privatizace	4,0	4,0
Velká privatizace	3,0	3,0

Zdroj: EBRD (1999), vlastní úprava

EBRD (1999) ve zprávě Transition Report mimo jiné hodnotí vývoj a úroveň privatizace v transformujících ekonomikách. Index nabývá hodnot 1 až 4,9. Čím vyšší je hodnota tohoto indexu, tím je úroveň privatizace lepší. Pro znázornění vývoje tohoto ukazatele nám postačí hodnoty za roky 1994 a 1998, které dostatečně zachycují pokrok v privatizační úrovni jednotlivých zemí. V roce 1994 byla privatizace velkých podniků v Lotyšsku hodnocena známkou 2, což znamená připravenost komplexního privatizačního plánu s nízkou úrovní již uskutečněných privatizačních projektů. Ve stejném období litevská a estonská privatizace nabývá hodnocení 3, to označuje fázi, kdy je více než 25 % zamýšlených privatizačních projektů uskutečněno a zároveň probíhá vlna restrukturalizací. Hodnota indexu 4 a vyšší vypovídá o vysokém stupni privatizace, kdy je více než 50 % privatizovaného majetku již v rukou soukromých subjektů (75 % v případě že je tento index vyšší než 4), došlo k rozsáhlé restrukturalizaci a efektivnímu rozložení vlastnických práv v privatizovaných podnicích. Informace uvedené v tabulce 3.1 vypovídají o dobré úrovni privatizace v Estonsku a Litvě od samého počátku u privatizace drobných a malých podniků. V případě privatizace velkých podniků došlo k vylepšení hodnocení v Estonsku a Lotyšsku.

V těchto dvou státech si vláda ponechávala vlastnická práva u velkých a strategických podniků až do 2. poloviny 90. let.

3.3 Zahraníční investice a spolupráce

S problémem privatizace nepřicházela jen otázka jakým způsobem privatizovat, ale také komu a v jakém rozsahu privatizovat. Rozhodnutí učiněná v této oblasti měla větší význam, než se dalo předpokládat. Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi k přístupu k zahraničním investorům se odvíjel nejen od politického a společenského názoru, ale také podle odvětví a možností domácí ekonomiky tato odvětví přizpůsobit nově vznikajícím trhům.

Výsledný příliv zahraničních účastníků se ale také odvíjel od stavu jednotlivých hospodářství a očekávaného budoucího vývoje. Obecně platila celková nejistota v transformujících se ekonomikách, nicméně pobaltské státy si v tomto ohledu nevedly vůbec špatně a tak byly schopny přilákat množství zahraničních zájemců.

3.3.1 Přímé zahraniční investice

Asi nejpříznivější podmínky pro příliv zahraničních investic se podle Myanta (2013) podařilo vytvořit Estonsku. Vycházelo z menšího počtu legislativních překážek než zbylé dva státy. Navíc jeho průmyslověji orientované hospodářství poskytovalo větší možnosti a potenciál k růstu. Při zpětném hodnocení se přímé zahraniční investice (PZI) ukázaly jako velice podstatné a to především v odvětví telekomunikací, informačních technologií a elektrotechniky, které jsou v Estonsku poměrně rozvinuté. Zahraniční investoři jsou podle Cihelkové a Fingerlanda (1995) důležití v těchto odvětvích především pro přínos nových technologií, know-how, rozvinutí výzkumu a vývoje a v neposlední řadě také obchodních kontaktů, což jsou žádoucí parametry pro nutné navýšení konkurenceschopnosti a dohánění technologické zaostalosti pro uplatnění na nových trzích.

Pro znázornění vývoje PZI v pobaltských zemích jsou v tabulce 3.2 uvedeny roky 1993 a 1998 vypovídající o schopnosti a ochotě připouštění zahraničních investorů do své ekonomiky. Roky 2004 a 2008 jsou ve zmíněné tabulce zařazeny pro ilustraci následného vývoje PZI v období, ve kterém již byly transformační procesy utlumeny, a mohou nám posloužit jako ukazatel úrovně institucionálního prostředí (a jeho následného rozvoje) ekonomik pro zahraniční investory vytvořeného v transformačním období. Významný podíl PZI uskutečňovali především finští investoři, kteří zaznamenali investiční příležitosti a využily také kulturní, geografické a jazykové blízkosti s Estonskem. Estonskou výhodou

byla relativně silná pravicová vláda zformována již na počátku transformace, která přistupovala razantněji k uplatňování transformačních reforem a zvolila otevřenější přístup vůči zahraničí a zahraničním investorům, kterým byla poskytnuta možnost investic dříve než u zbylých dvou pobaltských států (OECD, 1999).

Lotyšsko spolu s Litvou postupovalo poněkud obezřetněji při připouštění zahraničních investorů. Nejmenší nárůst PZI zaznamenala Litva, která se pravděpodobně nejevila zahraničním investorům dostatečně lákavá, zároveň měla slabší průmyslovou základnu a jelikož se jedná o zemědělsky založený stát, vyskytovaly se zde značné překážky a restriktce pro zahraniční zájemce v této oblasti. Například Litva jako zemědělsky založený stát nedovolil vlastnění půdy nikomu jinému než Litevcům. V Lotyšsku byl podobný zákon zrušen roku 1995. Nízký příliv PZI do Lotyšska byl nejvíce ovlivněn velkým podílem zpracovatelského průmyslu a obchodu, což je odvětví, pro které není nezbytný příchod zahraničních investorů. Lotyšsko tak nebylo tlačeno k výraznému lákání těchto investorů (Myant a Drahekoupil, 2013).

Tabulka 3.2 PZI na obyvatele a PZI jako poměr k HDP (v USD)

	Stát	1993	1998	2004	2007	PZI/HDP, 2007 (%)
	Estonsko	170	1 315	7 460	12 347	78
	Lotyšsko	85	646	1 958	4 586	39
	Litva	37	458	1 859	4 325	38
vybrané země střední Evropy	Česká republika	331	1 396	5 610	9 825	60
	Maďarsko	542	2 050	4 783	9 671	70
	Slovensko	121	542	3 884	7 735	56
	Polsko	60	587	2 269	3 727	34
vybrané země SNS ¹	Kazachstán	77	432	1 490	2 834	42
	Rusko	1	87	850	2 274	25
	Bělorusko	2	70	209	462	10
	Kyrgyzstán	2	80	101	158	23
	Uzbekistán	3	21	43	64	7

Zdroj: Myant a Drahekoupil (2013), vlastní úprava

¹ SNS–Společenství nezávislých států. Organizace zahrnující některé z bývalých svazových republik Sovětského svazu.

V tabulce 3.2 můžeme pozorovat, že příliv PZI na obyvatele v Estonsku byl od počátku transformace výrazně vyšší než u zbývajících dvou států. Postupně dochází k dalšímu navyšování tohoto rozdílu a zároveň se příliv PZI na obyvatele v Litvě vyrovnává hodnotám v Lotyšsku. Pro porovnání jsou zaznamenány také hodnoty vybraných postsocialistických zemí.

Nicméně podle Myanta a Drahekoupila (2013) všechny tyto státy poskytovaly zahraničním investorům výhody, které mohly kompenzovat rizika týkající se nejistého vývoje transformujících se ekonomik. Mezi tyto výhody patřila levná a schopná pracovní síla, geografická poloha (především výhoda velkých přímořských přístavů) a dobrá propojenost na rozsáhlé a konkurenčně lehce dostupné ruské trhy. Od počátku 90. let byly pobaltskými státy přijímány zákony o zahraničních investicích a jejich záruk ochrany spolu s dohodami o vzájemné ochraně investic s většiny členy OECD.

3.3.2 Reorientace zahraničního obchodu

Cihelková a Fingerland (1995) uvádí, že s rozpadem SSSR se rozpadly i trhy, přes která byla hospodářství pobaltských států propojena se sovětskými ekonomickými subjekty. Nahrazení těchto trhů bylo nutné pro obnovení hospodářského růstu pobaltských ekonomik. Docházelo k odklonu od ruské spolupráce, což bylo zapříčiněno mimo jiné společenskými tendencemi spojenými se sovětskou nadvládou.

Produkce sovětských ekonomik se soustředila především na průmyslovou výrobu. Jednotlivá zaměření produkce se však mezi zeměmi odlišovala, například Estonsko se specializovalo na průmyslová zařízení, Lotyšsko vyrábělo především motory a dopravní prostředky a v Litvě byla rozvinuta výroba elektrických spotřebičů. Důsledkem integrace těchto zemí se Sovětským svazem bylo směřování 90% veškerého zahraničního obchodu do této velmoci a zbývajíc část byla uskutečňována se zeměmi východní Evropy. Zahraniční obchod se západními ekonomikami v podstatě neexistoval (Myant a Drahekoupil, 2013).

Jako noví partneři pro hospodářskou spolupráci se mezi prvními objevily skandinávské státy. Korhonen (1996) uvádí rok 1992 jako rok, kdy byly podepsány dvoustranné dohody o volném obchodu s Finskem, Švédskem a Norskem, kteří v té době byli členy Evropského sdružení volného obchodu (ESVO). V uzavírání obchodních dohod a smluv postupovaly pobaltské státy jednotlivě. Tyto dohody nebyly výhodné jen pro pobaltský

region. Těžila z nich i druhá strana, jelikož pobaltské státy byly schopny dodávat levnější suroviny a zboží, navyšovala se tak celková konkurenceschopnost ESVO.

Podle Švece (2013) byla nejrozvinutější spolupráce mezi Estonskem a Finskem, což bylo zapříčiněno mimo jiné i vstřícnější zahraniční obchodní politikou ze strany Estonska. U zemědělsky orientované a infrastrukturalně zaostalejší Litvě nebyla spolupráce se skandinávskými zeměmi tak významná. V Litvě neproběhla reorientace tak razantně. Navázala obchodní vztahy s geograficky bližším Polskem a udržela významnou část obchodních vztahů s Ruskem a zeměmi SNS. I přes to je význam skandinávských zemí při obchodní spolupráci se všemi pobaltskými zeměmi významný.

S přistoupením Finska a Švédska do Evropské unie v roce 1995 musely být výše zmíněné dohody upraveny a zohledňovány také nedávno podepsané Asociační dohody pobaltských států s Evropskou unií. Nové smlouvy s Finskem a Švédskem již platily v rámci Dohod o volném obchodu uzavřených mezi pobaltskými státy a EU (Korhonen, 1996).

Tabulka 3.3 vypovídá o reorientaci zahraničního obchodu pobaltských států. Ve zmíněné tabulce jsou zachyceny roky 1991 a 1996 znázorňující období, ve kterém docházelo k největší reorientaci zahraničně obchodních vztahů. Nejvíce byla obchodní spolupráce nově navazována s evropskými obchodními partnery. Mimo Finsko a Švédsko bylo poměrně významné také Německo. Naopak se všemi bývalými zeměmi Sovětského svazu obchodní vztahy ochabují. I přes nárůst zahraničně obchodní spolupráce mají stále překvapivě nízké zastoupení západní silné ekonomiky Velké Británie, popřípadě Spojených států amerických. Vyšší nárůst exportů do Velké Británie zaznamenalo pouze Lotyšsko.

Tabulka 3.3 Hlavní obchodní partneři pobaltských států v roce 1991 a 1996 (v %)

Stát	Estonsko				Lotyšsko				Litva			
	Export		Import		Export		Import		Export		Import	
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996
Rusko	56,5	16,5	45,9	13,5	54,4	22,8	44,5	20,2	56,5	23,8	49,6	29,1
Finsko	2,3	18,4	2,0	29,2	0,2	2,4	0,8	9,2	0,3	1,0	0,06	3,3
Švédsko	0,5	11,6	0,8	8,2	0,6	6,6	0,4	7,9	0,3	1,7	0,04	33,0
Lotyšsko	7,7	8,3	5,1	1,9	x	x	x	x	6,7	9,3	4,7	1,7
Německo	0,2	7,1	0,8	10,0	0,8	13,8	1,3	13,8	0,6	14,4	1,2	15,7
Litva	3,8	5,8	6,3	1,6	5,3	7,4	10,1	6,3	x	x	x	x
Estonsko	x	x	x	x	3,2	3,7	5,2	5,7	2,3	2,5	1,8	1,3
Dánsko	0,1	3,5	0,1	2,8	0,01	3,7	0,01	3,9	0,3	2,6	0,01	3,6

Tabulka 3.3 Hlavní obchodní partneři pobaltských států v roce 1991 a 1996 (v %)

Stát	Estonsko				Lotyšsko				Litva			
	Export		Import		Export		Import		Export		Import	
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996
Nizozemsko	0,3	3,0	0,1	2,9	0,01	1,9	0,01	3,5	0,05	3,2	0,01	2,0
Ukrajina	12,9	5,0	7,9	1,6	12,0	6,2	8,7	2,6	11,4	7,7	10,4	3,2
Spoj. Království VB	0,1	3,5	0,1	3,3	0,01	11,1	0,01	2,8	0,4	3,4	0,1	3,4
Bělorusko	4,1	1,8	4,9	0,4	6,9	4,4	5,9	1,7	8,3	10,1	8,4	2,4
Spoj. státy americké	0,1	2,7	3,5	2,3	0,01	0,6	0,4	2,1	0,02	0,8	1,5	2,4
Polsko	0,2	1,2	0,5	1,1	0,01	1,4	0,01	2,6	0,7	3,2	1,4	4,4
Kazachstán	2,5	0,4	2,4	0,3	3,8	0,6	4,4	0,5	2,2	0,9	2,7	0,6
Státy EU*	1,0	51,1	3,0	64,8	2,0	44,7	3,7	49,2	6,8	33,4	4,0	40,5
Státy SNS*	88,2	25,0	71,9	16,9	86,9	35,8	70,9	25,5	85,1	45	82,7	36,2
Celkem (milióny USD)	1,835		2,538		1,902		2,492		2,707		3,083	

Zdroj: Lauristin a kol. (1997), vlastní úprava

3.4 Shrnutí kapitoly

Ačkoliv měly pobaltské státy za sebou téměř 50 let společné historie, po vyhlášení samostatnosti dochází k odlišnému vývoji těchto států, který měl následně vliv na průběh transformace. V prvních volbách po vyhlášení nezávislosti pobaltských států se utvořily vlády, které určily počáteční směr ekonomické transformace. V Lotyšsku a Litvě se zformovaly slabší pravicové vlády, než tomu bylo v Estonsku. Estonsko na rozdíl od zbylých dvou států volilo spíše razantnější transformační strategii a rychlejší reorientaci hospodářství, což bylo také spojeno s větší snahou přilákat zahraniční investory. V případě Litvy nedošlo k tak razantní a rychlé reorientaci na západní ekonomiky ale ponechala si určitou úroveň obchodních vztahů s Ruskem.

Privatizační kroky se v jednotlivých státech také odlišovaly. V zemědělsky založené Litvě byla velká pozornost zaměřena na restituce a privatizace půdy. V Lotyšsku došlo k hlavnímu proudu privatizací až v roce 1994. Oproti tomu Estonsko rozběhlo své privatizační programy ve větší míře než Lotyšsko a Litva, a vystupovalo také otevřeněji v oblasti privatizace do rukou zahraničních zájemců. Nicméně všechny tři státy přistoupily k privatizaci velkých strategických podniků (elektráren, dopravních a telekomunikačních podniků, atd.) až koncem 2. poloviny 20. století.

Nevyhnutelným krokem pobaltských států bylo přerušení rozpočtových vazeb na SSSR, vytvoření vlastní centrální banky a institucionálního rámce odpovídající nově vznikajícím tržním principům v ekonomice.

4. Výsledky ekonomické transformace v Pobaltí

Následující kapitola obsahuje informace o makroekonomické situaci pobaltských zemí v průběhu transformace, nástin a srovnání jejich transformačního ekonomického vývoje spolu s vývojem vybraných indikátorů některých mezinárodních organizací.

4.1 Komparace hospodářského vývoje v Pobaltí

Pro úplnost a správnou interpretaci následujících dat je nutné připomenout rozdílnosti vybraných zemí v některých aspektech, jako je například populace, rozdílná migrace a reemigrace obyvatelstva, rozloha nebo celková struktura hospodářství.

4.1.1 Komparace růstu HDP v Pobaltí

Počátky ekonomické transformace byly spojeny s výrazným poklesem hrubého domácího produktu. Tento propad (označován jako transformační recese) byl běžným jevem na počátku transformačního období u všech postsocialistických zemí. Je to výsledek měnící se hospodářské struktury a hospodářské politiky, na kterých dané hospodářství doposud fungovalo. V případě postkomunistických zemí hraje velkou roli také změna zahraničně obchodních vztahů (Tomšík, 1998).

Navzdory tomu, že Estonsko zaznamenalo výrazný pokles ve vývoji HDP, v roce 1993 si vedlo nejlépe ze všech 15 bývalých sovětských republik. Vliv na tuto skutečnost mělo zavedení estonské koruny, spolu se zákony umožňujícími zakládání malých podnikatelských subjektů a privatizačními projekty uskutečňovanými v tomto období. V roce 1995 Estonsko dosahovalo růstu reálného HDP 4,3% a o rok později 3,9%, čímž se řadilo mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky v Evropě v tomto období. Ve stejném období se lotyšské hospodářství vypořádávalo s problémy příliš deregulovaného bankovního sektoru s navazující sérií bankovních krachů a insolvenčí (mimo jiné i největší litevské banky Bank Baltija). Tyto problémy vedly k sanaci bankovního sektoru a zvýšení státního dluhu (CIA², 1993, 2008).

---

² CIA Ústřední zpravodajská služba Spojených států amerických

V tabulce 4.1 je znázorněn růst reálného HDP v letech 1990 až 1998. V tomto období docházelo k hlavním transformačním zásahům do ekonomiky a to mělo také významný vliv na vývoj růstu reálného HDP. Jak vyplývá z tabulky 4.1, Estonsko zaznamenalo průměrně nejnižší propady meziročního růstu reálného HDP a to především díky dřívější a rychlejší reorientaci hospodářství na západní trhy a rozvinutější zahraničně obchodní spolupráci se severskými státy. Podle EBRD (1999) se v Estonsku, navzdory dobře hodnocenému zákonu o bankrotech, rozrůstaly střední a velké firmy. Nižší propad růstu než Lotyšsko zaznamenala Litva a to především díky částečně přetrvávajícím obchodním vztahům s Ruskem, které se až v průběhu sledovaného období přesunuly převážně na státy jako je Polsko, Bělorusko nebo Ukrajina.

Na obratu k růstu reálného HDP, který proběhl mezi roky 1994 a 1995 měl velký význam znatelný růst domácí poptávky, jež vzrostla meziročně o více než polovinu (AMECO, 2015).

Tabulka. 4.1 Růst reálného HDP v letech 1990 až 1998³ (v %)

Stát	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Estonsko	-8,1	-13,6	-14,2	-9,0	-2,0	4,3	3,9	10,6	4,0
Lotyšsko	2,9	-10,4	-34,9	-14,9	0,6	-0,8	3,3	8,6	3,6
Litva	-5,0	-6,2	-21,3	-16,0	-9,5	3,5	4,9	7,4	5,2

Zdroj: EBRD (1999), vlastní úprava

K velkému poklesu reálného HDP docházelo v Estonsku již od roku 1990 díky dřívějším liberalizačním a transformačním tendencím než ve zbylých dvou státech. Největší pokles však nastal u všech tří zemí v roce 1992. Je to období, kdy na všechny pobaltské státy doléhaly důsledky vyplývající z jejich osamostatnění a je to také první kalendářní rok po rozpadu RVHP. To znamenalo velkou ztrátu poptávky po zboží vyrobeném na tomto území. Problém nastal i v případě výroby. Doposud byla drtivá část surovin dovážena v rámci RVHP od východních partnerů (převážně tedy Ruska). Stejný importní charakter mělo také energetické a palivové zásobování. Došlo k omezení těchto importů a zvýšení jejich importních cen. V důsledku omezenosti a zdražování nabídky surovin a energií se následně

³ Přes růst reálného HDP v 2. polovině 90. let všechny tři pobaltské státy nedosahovaly v roce 1989 úroveň reálného HDP z roku 1989. Estonsko v roce 1998 dosahovalo velikosti 76 % reálného HDP z roku 1989, Lotyšsko se ve stejném ukazateli dostalo na 59 % úroveň z roku 1989 a Litva dosahovala velikosti 65 % reálného HDP z roku 1989.

zdražovaly i výstupy z výroby. Nejvíce na tyto skutečnosti doplatila lotyšská ekonomika (CIA, 1993).

Zlom ve vývoji růstu reálného HDP můžeme pozorovat (v tabulce 4.1) počátkem 2. poloviny 90. let. Je to výsledek privatizačních kroků a přístupu zahraničních investorů do ekonomik spojených se zvyšováním konkurenceschopnosti a restrukturalizací hospodářství ve snaze přiblížit ze západním ekonomikám.

4.1.2 Vývoj inflace v pobaltských zemích

Přechod centrálně řízené ekonomiky na ekonomiku tržní je spojen s cenovým skokem, cenovými turbulencemi a s tím souvisejícími inflačními problémy. Inflace měřená indexem spotřebitelských cen (CPI) se v rané fázi transformace pohybovala okolo 1000 %. Ovšem jak vyplývá z tabulky 4.2, podařilo se všem třem zemím inflaci zmírnit pod 30 % do roku 1996 a jednociferných hodnot dosáhly už v roce 1998 (EBRD, 1999)

Tabulka 4.2 znázorňuje vývoj míry inflace za roky 1993 až 2000. Ve zmíněném období docházelo k postupným cenovým liberalizacím, cenovým turbulencím a zásahům ze strany monetární politiky ve snaze dosáhnout žádoucího vývoje tohoto ukazatele. Navzdory tomu, že byl v Estonsku cenový skok největší, ve vybraném období jsou hodnoty estonské míry inflace zpočátku nejmenší. Výhodou estonského hospodářství bylo započítání cenových liberalizačních kroků již v roce 1989 a podle EBRD (1999) je na rozdíl od zbylých dvou států řazeno mezi státy, kterým se podařilo dokončit cenové liberalizace do konce roku 1993. Nevyvarovala se však značným inflačním obtížím, které nastaly v roce 1992, kdy došlo k uvolnění cen ruského importu. Průměrná míra inflace za tento rok dosahovala tříciferných čísel. Estonsko se vysvobodilo z této inflační „paniky“ až definitivním opuštěním rublu a zavedením nové měny – estonské koruny.

Vysoké hodnoty můžeme pozorovat především u Litvy, která s liberalizací cen začala nejpozději, a to koncem roku 1991. Na počátku samostatnosti Litevského státu byl dokonce zaveden potravinový přidělový systém jako reakce na příliš vysokou inflaci. Deregulace cen importovaných vstupů z SSSR měla také velký podíl na vývoji cenové hladiny, a to díky poměrně silným přetrvávajícím obchodním vztahům právě s SSSR. Ovšem poté co byla zavedena samostatná litevská měna litas se míra inflace dostala pod kontrolu a ve sledovaném období dále klesá. Na nízké úrovni se udržovala nejen díky rychlému růstu produktivity práce,

ale také díky posilování nominálního směnného kurzu v reakci na posilování dolaru a později eura. Důvodem bylo navázání litasu na tyto měny (UNECE, 1999).

Lotyšsko se dostalo z inflačně nebezpečné zóny rublu v roce 1992 zavedením lotyšského latu, který byl pevně vázán na americký dolar. Z uvedených hodnot v tabulce 4.2 je patrné, že Lotyšsko po většinu sledovaného období vykazovalo nejnižší míry inflace.

Tabulka 4.2 Vývoj míry inflace za roky 1993 až 2000 (v %)

Stát	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Estonsko	89,8	47,7	28,8	23,1	10,6	8,2	3,3	4
Lotyšsko	108,8	35,9	25	17,6	8,4	4,7	2,4	2,6
Litva	410,2	72,2	39,7	24,6	8,9	5,1	0,8	1

Zdroj: The World Bank (2014a), vlastní úprava

4.1.3 Vývoj na trhu práce v pobaltských zemích

S nově vznikajícím tržním hospodářstvím přicházely samozřejmě i změny na trhu práce. V CPE v podstatě neexistovala nezaměstnanost. S formujícím se trhem práce založeném na tržních principech a restrukturalizujícím se hospodářství začaly působit konkurenční tlaky spolu s nedostatky, popřípadě přebytky poptávky po práci (záleželo na typu odvětví). Celkový úbytek zaměstnanosti ve všech třech zemích nastal především v oblasti průmyslu. Tento úbytek můžeme vysvětlit útlumem průmyslu, zejména těžkého průmyslu, který byl za minulého režimu hlavní oblastí produkce (Židek, 2006).

Tabulka 4.3 Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1991 až 1997 (v %)

Stát	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Estonsko	0,1	1,6	5	5,1	5	5,6	4,6
Lotyšsko	-	2,3	5,8	6,5	6,6	7,2	7
Litva	0,1	3,6	3,4	4,5	6,1	6,2	6,7

Zdroj: UNECE (1999), vlastní úprava

Tabulka 4.3 znázorňuje pouze osoby hledající práci. Je třeba ale zdůraznit že pokles zaměstnanosti mohl být vyšší než nárůst nezaměstnanosti, jelikož z trhu práce měly možnost nyní vystoupit například ženy na mateřské dovolené a důchodci. Ve zmíněné tabulce 4.3 (taktéž v tabulce 4.4) je zachyceno období 1991 až 1997, které je spojeno s významnou vlnou restrukturalizací hospodářství a s tím spojenými změnami na trhu práce.

Je ovšem zajímavé, že i přes nové uspořádání trhu práce si pobaltské státy udržely tak nízkou míru nezaměstnanosti. Je to způsobeno částečnými regulacemi trhu práce, které měly zabránit náhlému navýšení počtu nezaměstnaných a také nově se rozvíjícím sektorem služeb, který vykazoval dostatečnou absorpční schopnost nezaměstnaných. Tento sektor se rozvíjel především díky vzniku nových služeb v soukromé oblasti (hlavně bankovníctví, finančnictví a obchodu). V případě agrární Litvy hrálo roli také nově decentralizované zemědělství a pozemkové restituice, které vytvářely možnosti pro vznik soukromého zemědělského sektoru. Vliv na takto nízkou nezaměstnanost měl také odchod ruských dělníků zpět do Ruska. Ti totiž tvořili v některých průmyslových městech okolo 30 % pracovní síly. Velké zastoupení měli ruští občané především v Estonsku (CIA, 1993).

Tabulka 4.4 Vývoj zaměstnanosti v letech 1990 až 1997 (v %)⁴

Stát	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Estonsko	96,4	91,4	84,5	82,7	78,3	77	77,4
Lotyšsko	99,3	92	85,6	77	74,3	72,3	73,7
Litva	99,7	97,5	93,4	88	86,4	87,2	87,7

Zdroj: UNECE (1999), vlastní úprava

Z tabulky 4.4 je patrné, že v Estonsku a Lotyšsku od vyhlášení nezávislosti v roce 1991 dochází k výraznějšímu úbytku zaměstnanosti, nicméně tomu podle hodnot uvedených v tabulce 4.3 neodpovídá nárůst nezaměstnanosti. To může být, mimo jiné, vysvětleno již zmíněným odsunem ruských občanů, kteří byli v těchto státech vnímáni velice negativně. V průběhu transformace s postupným otevíráním a liberalizací ekonomiky měly tyto státy také výhodu pro zahraniční investory a to v poměrně levné a kvalifikované pracovní síle. Zahraniční investoři tak tvořili nová pracovní místa a tím zmírňovali dopady transformačního procesu na trh práce.

4.1.4 Hospodaření vládního sektoru

Souběžně s osamostatňováním jednotlivých pobaltských zemí proběhlo i ukončení financování z rozpočtů Ruské federace. Bylo tedy zapotřebí vypracovat jednotlivé ústavy (ve smyslu právních norem) zahrnující pravidla a mechanismy sestavování státních rozpočtů.

Holman (2000) uvádí, že se socialistické ekonomiky vyznačovaly velkou mírou zdanění především podniků a velkou mírou přerozdělování. Bylo tedy zapotřebí provést

⁴ Rok 1989 je brán jako rok se 100% zaměstnanosti.

daňové a také sociální reformy, které hrají významnou roli na příjmové a výdajové stránce rozpočtů. To nebylo v transformačním období příliš jednoduché, jelikož neumírněné nastavení těchto systémů by mohlo vést k nežádoucím výkyvům ve formujícím se ekonomickém systému, jehož výkonost a budoucí vývoj byl v tomto období dosti křehký.

S ohledem na drobné demografické obtíže v druhé polovině 90. let spojené se stárnutím populace v tomto regionu European Commission (2010) ve své zprávě European Economy pozitivně hodnotí penzijní reformy přisuzující poměrně velký význam soukromým pilířům spoření, které měly částečný vliv na umírněné státní výdaje. Nicméně je to zásluha zodpovědné fiskální politiky v těchto zemích, díky které se podařilo udržet vládní dluh na nízkých hodnotách uvedených v tabulce 4.5. V uvedené tabulce je znázorněno období 1995 až 2000 jako součást transformačního období vypovídající o schopnosti jednotlivých vlád hospodařit s vládními financemi. Neopomenutelnou počáteční výhodu, kterou pobaltské státy měly, byl nulový veřejný dluh zděděný po rozpočtovém působení v rámci ruské federace. Vývoj vládního dluhu nejen v tomto sledovaném období, ale i v následujících obdobích, dosahuje vysoce podprůměrných hodnot, než jsou hodnoty většiny zemí Evropy, zejména pak členských zemí Evropské unie.

Tabulka 4.5 Podíl vládního dluhu na HDP (v %)

Stát	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Estonsko	9,8	8,8	8,4	4,1	5,5	4,3
Lotyšsko	13,9	13,3	10,7	9,1	12,2	12,2
Litva	-	-	15,2	16,5	23,0	23,8

Zdroj: The World Bank (2014b), vlastní úprava

Holman (2000) uvádí, že vliv na vývoj vládního hospodaření mohou mít příjmy plynoucí z privatizačních projektů. Ačkoliv množství uskutečněných privatizačních projektů bylo nejvyšší v první polovině 90. let, měli význam i privatizace uskutečněné později. To platí například pro privatizace velkých podniků v oblasti telekomunikací, energetiky a dopravy v Estonsku v roce 1997 a 1998.

V tabulce 4.5 je patrný klesající trend vývoje vládního dluhu do roku 1998 u Estonska a Lotyšska a následný nárůst v roce 1999 u všech pozorovaných zemí. Tento vývoj si můžeme spojit s ruskou měnovou krizí v roce 1998. Ačkoliv byla ve všech pobaltských státech již zavedena národní měna, vývoj hodnoty ruského rublu měl negativní dopady nejen na ruskou ekonomiku, ale zapříčinil pokles ekonomického růstu ve velké části Evropy. Nejlépe se

z uvedených zemí v tomto ohledu dařilo Estonsku, které se dlouhodobě, díky již zmíněné obezřetné a disciplinované fiskální politice, pohybuje ve velmi nízkých hodnotách. Nejvyššího podílu vládního dluhu na HDP můžeme pozorovat v Litvě, ve které došlo v roce 1999 k prudšímu nárůstu.

4.2 Konkurenceschopnost v Pobaltí

S ohledem na charakter centrálně řízené ekonomiky za sovětské nadvlády a nenáročností trhů spolu s politickým systémem a právními institucemi bylo více než žádoucí celý tento systém obměnit. Jelikož transformací se bývalé socialistické země chtěly přiblížit západním principům systému, musely učinit takové politická, legislativní a ekonomická opatření, kterými si získají důvěru tržních subjektů, zejména pak zahraničních investorů. Některé negativní prvky měly tendenci v postsocialistických zemích přetrvávat a bylo jen na vládnoucích složkách, jakým způsobem k těmto problémům přistoupí. Byly to například problémy s korupcí, které mohly být navíc podle Myanta (2013) stupňovány v transformačním období při tvorbě nové legislativy a privatizačních projektech. Dále bylo potřeba restrukturalizovat bankovní systém, stanovit pravidla finanční mobility a zajistit celkovou funkčnost finančních trhů, vylepšit infrastrukturu a zavádět nové technologie. Stejně důležitá byla také politická stabilita spolu s legislativní účinností a vymahatelností práva.

Podle Slaného (2008) se mezi faktory ovlivňující konkurenceschopnost řadí také úroveň lidského kapitálu, rozvinutost a efektivita kapitálových trhů a celková produktivita, přičemž všechny tyto prvky mohou být ovlivněny zásahy politické sféry například v podobě vytvořeného institucionálního prostředí a regulací. Svou roli měl také stav makroekonomické situace, jejíž vývoj nebylo lehké v tomto období usměrňovat do požadovaného stavu.

4.2.1 Měření konkurenceschopnosti podle Světového ekonomického fóra

Světové ekonomické fórum je jedna z organizací sestavující žebříčky globální konkurenceschopnosti. Metodologie sestavování tohoto žebříčku se s postupem času vyvíjí stejně tak jako vzorek zemí, které jsou posuzovány. Nicméně pro ilustraci úrovně konkurenceschopnosti vybraných zemí nám žebříček zahrnující celkem 75 zemí z let 2001-2002 postačí. Mezi hodnocenými zeměmi mají široké zastoupení bývalé postsocialistické země, stejně tak jako západní tržní ekonomiky a ekonomiky asijské.

Index uvedený v tabulce 4.6 můžeme považovat za věrohodný ukazatel růstu konkurenceschopnosti pobaltských států na konci, popřípadě při dokončování,

transformačních procesů. Index růstu konkurenceschopnosti patří, spolu s indexem současné konkurenceschopnosti znázorněném v tabulce 4.7, mezi indexy sestavované Světovým ekonomickým fórem v rámci zpráv The Global Competitiveness Report. Hodnoty v jednotlivých subindexech znázorňují umístění států v tomto subindexu, přičemž každému subindexu je přiřazována rozdílná váha v celkovém hodnocení. Ve zmíněných tabulkách jsou uvedeny hodnoty získané v letech 2001–2002 jako ukazatel úrovně a růstu konkurenceschopnosti, kterou se pobaltským státům podařilo vytvořit za uplynulé transformační období. Roky 2001–2002 je také první období kdy byly pobaltské státy do těchto indexů zahrnuty.

Tabulka 4.6 Index růstu konkurenceschopnosti 2001–2002

Stát	Umístění	Index veřejných institucí ⁵	Index makroekonomické rovnováhy ⁶	Index technologií a inovací ⁷
Estonsko	29	29	43	8
Lotyšsko	47	48	59	34
Litva	43	34	56	41

Zdroj: World Economic Forum (2002), vlastní úprava

Jak vyplývá z tabulky 4.6, Estonsko se v tomto ohledu umístilo nejlépe nejen mezi pobaltskými státy, ale dosáhlo jedněch z nejlepších výsledků i mezi postsocialistickými republikami. Jeho nejsilnější stránkou je ekonomika založená především na nárůstu aplikovaných technologií a inovací spolu se zlepšujícím se stavem veřejných institucí.

⁵ Index veřejných institucí hodnotí kvalitu veřejných institucí jako jeden z pilířů ekonomického růstu. Skládá se ze dvou subindexů–subindexu korupce a subindexu smluv a zákonitostí, které zohledňují výskyt korupce a chování veřejných institucí v oblasti uzavírání a dodržování smluv a justiční.

⁶ Index makroekonomické rovnováhy je tvořen subindexi makroekonomické stability, úvěrového ratingu země a subindexu hodnotící hospodaření vlády.

⁷ Index technologií a inovací je ukazatel vypovídající o úrovni technologické vyspělosti a přístupu k zavádění nových technologií a inovací v dané ekonomice.

Tabulka 4.7 Index současné konkurenceschopnosti v roce 2001-2002

Stát	Umístění	Úroveň podniků ⁸	Kvalita podnikatelského prostředí ⁹
Estonsko	27	32	26
Lotyšsko	42	35	43
Litva	49	47	48

Zdroj: World Economic Forum (2002), vlastní úprava

Pozitivním jevem u pobaltských zemí podle The Global Competitiveness Report 2014-2015 (World Economic Forum, 2015) je, že si svou pozici v tomto žebříčku dokázaly víceméně udržet a v případě Litvy a Lotyšska si dokonce polepšily navzdory rozšiřování vzorku porovnávaných zemí spolu s rozšiřování hodnotících kritérií.

4.2.2 Reálný efektivní měnový kurz

Reálný efektivní měnový kurz (REER) je využíván pro srovnání konkurenceschopnosti především z cenového hlediska. Tento ukazatel je ovlivňován vývojem směnných kurzů a cenových hladin ve sledovaných ekonomikách. Jak uvádí webové stránky Eurostatu (2011) „*REER směřuje ke stanovení ceny územní nebo měnové oblasti nebo konkurenceschopnosti vzhledem k hlavním konkurentům na mezinárodních trzích. Změny v konkurenceschopnosti cen a nákladů nezávisí jen na pohybu směnného kurzu, ale také na cenových a nákladových trendech*“.

Jako základní období v tabulce 4.7 je zvolen rok 1999. Pokud hodnoty REER stoupají, dochází ke ztrátě konkurenceschopnosti. Jinými slovy dochází k většímu nárůstu cenových hladin v ekonomice, než je nárůst daných nominálních směnných kurzů. Za sledované období v této tabulce jsou zvoleny roky 1994–1998 jako období významných liberalizací zahraničního obchodu v transformačním období.

Jak je patrné z uvedených údajů v tabulce 4.7, dochází z tohoto pohledu u všech pobaltských států k určité ztrátě konkurenceschopnosti. Nicméně ani u jednoho státu nedošlo ve sledovaném období k překročení hodnoty 100, což by znamenalo zhodnocování měny z pohledu směnných relací a s tím spojenou nevýhodu v oblasti konkurenceschopnosti.

⁸ Index úrovně podniků vypovídá o sofistikovanosti podnikových operací, jednání a strategií.

⁹ Index kvality podnikatelského prostředí zohledňuje ukazatele vypovídající o podmínkách pro založení obchodních společností a podmínky pro následný chod a uplatnění podniku. Zahrnuje například úroveň dopravní infrastruktury, kvality a rozsah veřejného školství, účinnost finančních trhů, intenzitu místní konkurence, a další.

Klesající hodnoty REER poukazují na vývoj směnných kurzů a cenové hladiny, který způsobuje podhodnocování sledované měny. Dochází tak k podpoře zahraničního obchodu a konkurenceschopnosti.

Tabulka 4.7 Vývoj reálného efektivního měnového kurzu (1999=100)

Stát	1994	1995	1996	1997	1998
Estonsko	66,03	84,19	94,47	95,33	98,38
Lotyšsko	82,59	76,15	87,05	96,45	95,47
Litva	40,25	57,04	72,77	91,09	96,89

Zdroj: Eurostat (2011), vlastní úprava

Velice nízké hodnoty REER můžeme pozorovat u Estonska a zejména u Litvy. To znamená, že Litva měla nejen konkurenční výhodu mezi svými hlavními konkurenty na mezinárodních trzích, ale také vůči dalším dvěma pobaltským státům pobaltskými státy. V případě Litvy však dochází k prudkým meziročním nárůstům, tudíž i k prudkým ztrátám konkurenceschopnosti, která byla z pohledu ukazatele REER na počátku sledovaného období velice dobrá. Podle UNECE (1999) je to mimo jiné zapříčiněno slabými devalvacemi litevského litasu v roce 1993 a 1994 a následném fixním směnném kurzu. To mělo spolu s relativně velkými nárůsty cenové hladiny již zmíněný dopad ve vývoji REER. Při porovnání Lotyšska se zbylými dvěma státy není pozice z pohledu REER tak výhodná, nicméně na mezinárodní scéně jsou její hodnoty stále dobré.

4.3 Integrace s Evropskou unií

Paulauskas (2006) uvádí, že již od počátků transformačních procesů deklarovaly všechny pobaltské státy snahu zapojit se do integračních procesů v rámci Evropské unie (EU) a stát se také členy ostatních evropských ekonomických a politických struktur. K tomuto záměru směřovaly jejich reformní snahy a institucionální úpravy (za zmínku stojí například úprava estonské ústavy, která dříve nedovolovala účast v jakýchkoliv uskupení omezující estonskou suverenitu).

Zatímco regionální integrační vztahy se v transformačním období úspěšně prohlubovaly (největší iniciátorem byla především lotyšská odborná veřejnost), na úrovni evropské integrace se vyskytovaly určité rozdílnosti. Navzdory odlišnému hospodářskému vývoji však všechny tři státy podepisují dohody o přidružení v rámci Evropských společenství (respektive EU) v červnu roku 1995 se záměrem následného vstupu do EU. V případě Litvy začala dohoda o přidružení platit od roku 1998. To v podstatě znamená liberalizaci obchodu

s ostatními členskými státy. Do konce tohoto roku podávají všechny tři státy žádost o přijetí do EU (Mašata, 2006).

Jediným z pobaltských států zařazených na Lucemburském summitu, konaném v roce 1997, do první skupiny kandidátů (zahrnující mimo jiné i Českou republiku, Polsko a Maďarsko) na členství, bylo Estonsko. Velkým podporovatelem estonského přistoupení bylo Finsko. Přístupová jednání byla zahájena na doporučení Evropské komise v roce 1998. Lotyšsko a Litva jsou zahrnuty do druhé vlny rozšiřování a přístupová jednání byla zahájena v roce 2000.

Pro takto malé ekonomiky bylo více než žádoucí se začlenit do vybraných mezinárodních struktur nejen pro využití své zeměpisné polohy respektive geoeconomického postavení, ale mělo to také účinky na bezpečnostní situaci (zejména v případě členství v NATO) a určitého zachování nově nabyté autonomie.

Tabulka 4.8 Srovnání pobaltských států s EU vybranými ukazateli v roce 1998

ukazatel	EU-15 ¹⁰	Estonsko	Lotyšsko	Litva
HDP na obyvatele v PPS, EU=100	100,0	36,0	27,0	31,0
Míra inflace	1,3	10,6	4,7	5,1
Deficit státního rozpočtu v % HDP	-1,5	2,6	1,8	-0,7
Náklady na potraviny (% příjmů domácností)	22,0	39,0	45,0	58,0

Zdroj: Mašata (2000), Eurostat (2006), vlastní úprava

V tabulce 4.8 můžeme vidět jak si vedly pobaltské státy ve vývoji vybraných ukazatelů v porovnání se zeměmi EU-15 v době, kdy v Pobaltí gradovaly integrační tendence. Vývoj některých makroekonomických ukazatelů byl ve sledovaném období stále daleko od žádoucího stavu pro připojení k EU. Z prvního uvedeného ukazatele vyplývá, že všechny pobaltské státy jsou daleko za úrovní EU-15 (například Česká republika v tomto ukazateli dosahovala přibližně 60 % průměru EU-15). Nejlépe na tom je v této oblasti Estonsko dosahující 36 % průměru EU-15 a vykazující navíc poměrně dobrý růstový trend v tomto ohledu.

Míra inflace podle Eurostatu (2006) je u všech tří států znatelně vyšší. Nejhůře je na tom Estonsko s hodnotou 10,6 a nejlépe Lotyšsko s mírou inflace 4,7. Vysoké míry inflace v transformačním období však nebyly výjimečným jevem ve všech postsocialistických

¹⁰ EU-15 je označení pro 15 členů Evropské unie.

státech. Jak však vyplývá z tabulky 4.2, docházelo od počátku 90. let k jejímu snižování. Velice dobře si pobaltské státy vedly v ohledu deficitů státního rozpočtu v poměru k HDP. Po většinu transformačního období byly hodnoty v tomto ohledu udržovány na velice nízké úrovni a v některých letech se dokonce vyskytovaly přebytky státního rozpočtu. Nejlepší situace byla v tomto ohledu v Estonsku, kdy díky již zmiňované umírněné a zodpovědné výdajové politice. Navzdory tomu, že Litva dosahovala deficitu -0,7% HDP je stále tato hodnota nižší než je průměr států EU-15. O poklesu životní úrovně vypovídá ukazatel znázorňující podíl příjmů domácností, který jsou domácnosti nuceny vynaložit na potraviny. V rámci tohoto ukazatele se nejhůře umístili domácnosti v Litvě, které průměrně vynaloží na potraviny 58 % svých příjmů.

Již v tabulce 3.3 jsou uvedeny hodnoty podílů importů a exportů do vybraných zemí a také tyto souhrnné hodnoty se státy EU v roce 1996. V porovnání s rokem 1991 docházelo k dramatickým nárůstům. Přibližně polovina estonského exportu směřovala do států EU a zároveň tyto státy pokrývají 64,8 % estonského importu. Nejmenší hodnoty vykazovala Litva s 33,4 % exportů směřujících do EU a 40,5 % importů ze států EU. Tyto údaje svědčí o silné a prohlubující se zahraničně obchodní spolupráci se státy EU. Pro další upevnění a rozvoj těchto zahraničních obchodních vztahů byly snahy o integraci a následné členství v této unii celkem pochopitelné. Pro tyto integrační snahy byl důležitý rok 2004, kdy se všechny tři státy stávají členy Evropské unie.

4.4 Shrnutí kapitoly

Se zahájením transformačních procesů souvisí nežádoucí vývoj některých makroekonomických ukazatelů. Za jeden z nich můžeme považovat růst reálného HDP. U všech pobaltských zemí byl patrný pokles v tomto ukazateli. Navzdory tomu, že největší pokles nastal v Lotyšsku, dokázalo se velice rychle dostat na úroveň Estonska a Litvy.

Liberalizací cen došlo u pobaltských států k cenovému skoku a následně vysoké míře inflace. Důležitými kroky v boji proti inflaci bylo založení vlastní centrální banky a zavedení svých vlastních národních měn. V průběhu 2. poloviny 90. let se všem třem státům podařilo dostat míru inflace pod hodnotu 10 %. Největší hodnoty tohoto ukazatele vykazuje Estonsko.

S restrukturalizací průmyslu souvisely také změny na trhu práce. Míra nezaměstnanosti ani v jednom z pobaltských států nedosahovala závažných hodnot. Je to mimo jiné způsoben úbytkem pracovní síly v důsledku reemigrace ruského obyvatelstva a absencí části populace

v důchodovém věku v nabídce na trhu práce. Tento ukazatel také pozitivně ovlivnil formující se soukromý sektor a nově se rozvíjející odvětví.

V oblasti konkurenceschopnosti podle uvedených indexů z roku 2002 na tom bylo nejlépe Estonsko disponující ekonomikou založenou na inovacích a technologiích, spolu s dobrým podnikatelským prostředím a makroekonomickou situací. Nicméně Lotyšsko ani Litva na tom není v oblasti konkurenceschopnosti špatně. Konkurenční výhodou, z cenového hlediska, byla pro všechny tři pobaltské státy nízká hodnota reálného měnového efektivního kurzu. Navzdory tomu, že za sledované období rostl, byl stále na poměrně nízké úrovni.

Celý transformační proces pobaltských států měl směřovat k integraci do struktur Evropské unie. Ačkoliv v některých ukazatelích tyto země byly silně za průměrem EU, jejich vybrané makroekonomické ukazatele dosahovaly žádoucích hodnot a v některých případech na tom byly pobaltské státy dokonce lépe než byl průměr EU. Byl to například celkový vládní dluh v poměru k HDP, který je udržován na velice nízké úrovni v případě všech tří států. Integrační tendence pobaltských států vygradovali v roce 2004 přijetím do Evropské unie.

5. Závěr

Proces ekonomické transformace představuje razantní změny nejen v ekonomické oblasti, ale také v oblasti politické, která je hlavním iniciátorem a vykonavatelem těchto změn. Důsledky transformačních procesů a reforem jsou patrné také v oblasti sociální. Na podobu a průběh transformace měly vliv politická rozhodnutí a instituce tvořené v tomto období. Ekonomickou transformaci na počátku 90. let zahajovaly země vykazující určitou úroveň společného historického vývoje spojeného se silným stupněm integrace se SSSR. Bylo pouze na vládách jednotlivých zemí, jakým způsobem přistoupí k transformaci centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní. Jelikož se jednalo o situaci historicky bezprecedentní, vyskytovaly se různé teorie doporučující přístup a provedení této transformace.

Cílem této práce bylo zhodnotit vývoj pobaltských států po rozpadu SSSR především z ekonomického hlediska. Práce se zaměřovala na zvolené transformační strategie a kroky. Dále se zaměřovala na výsledky transformace ve zvolených zemích.

První kapitola práce byla věnována teoretickým východiskům ekonomické transformace. Byly zde uvedeny charakteristické rysy centrálně plánované ekonomiky a její dopady na ekonomický systém. Tato kapitola se také zabývala spory v teoretické oblasti, které se týkaly přístupu k transformačním procesům. Spory probíhaly zejména v oblasti rychlosti transformace, forem privatizace, rozsahu a důležitosti jednotlivých státních zásahů do ekonomiky. Byla také zmíněna problematika vlastnických práv a reorientace zahraničního obchodu.

Ve druhé kapitole jsou popsány samotné transformační procesy spolu s nástinem historického a politického vývoje jednotlivých pobaltských států. Anexe k ruské velmoci probíhala u všech tří států takřka totožně, stejně tak jako tendence usilující o osamostatnění, které vygradovaly na počátku 90. let 20. století. Krátce po vyhlášení autonomie daly pobaltské státy najevo zájem o připojení se do západoevropských struktur. Od počátku 90. let řídí v Estonsku ekonomickou transformaci pravicová vláda upřednostňující razantnější přístup k transformačním procesům. Reformy prováděné v Estonsku sklidily uznání i na mezinárodní scéně. Podporu při tvorbě institucionálního rámce a hospodářské reorientaci našlo Estonsku zejména u svého kulturně příbuzného Finska. V Litvě ani v Lotyšsku se na začátku transformačního období nepodařilo zformovat dostatečně silné pravicové vlády a transformační strategie v těchto dvou státech, připomínající spíše umírněnější cestu, nebyly tak účinné. Kapitola se také zabývá reorientací zahraničního obchodu. S vyhlášením

nezávislosti je u všech tří států patrná orientace hospodářské spolupráce směrem k západním ekonomikám, avšak jsou zde stále vazby spojené s ruskými dodávkami surovin. Ačkoliv probíhala tato reorientace ve značném měřítku u všech pobaltských států, Litva si stále ponechávala větší stupeň hospodářských vztahů s Ruskem. Nejliberálnější přístup a otevřenost ekonomiky vykazovalo Estonsko, kterému se podařilo přilákat významné množství zahraničních investorů. Z tohoto pohledu na tom byla agrárně založená Litva nejhůře.

Ve třetí kapitole byla pozornost věnována vybraným ukazatelům a procesu začleňování do struktur Evropské unie. Počátek 90. let je u transformujících se ekonomik spojován s transformační recesí. Velice dobře se s touto recesí vypořádala estonská ekonomika, která vykazovala v roce 1992 meziroční pokles HDP o 14,2 %. Nejhůře na tom bylo Lotyšsko vykazující v témže roce pokles o 34,9 %. Významný cenový skok související s liberalizací cen na počátku tohoto období se dařilo pobaltských zemím zvládat poměrně dobře. Nejnižší míry inflace ve sledovaném období se dařilo udržovat Lotyšsku. K znatelnému snižování míry inflace docházelo také v Litvě, zejména poté, co byla vytvořena národní měna a Litva se tak dostala z inflačních problémů ruského rublu. Pro usměrňování inflace přistoupili k tomuto kroku také Estonsko a Lotyšsko. Nejnižší míru nezaměstnanosti vykazovalo Estonsko, ovšem zbylé dva státy na tom nebyly z tohoto pohledu špatně. I přes restrukturalizaci hospodářství nedosahoval tento ukazatel dvouciferných hodnot. V tomto období docházelo k rozvoji sektoru služeb ve všech třech pozorovaných státech. V Litvě se tento sektor nerozvíjel tak razantně, nicméně tato skutečnost je kompenzována rozvojem zemědělství (zejména pak menších zemědělských subjektů), spojeného s privatizací a restitucemi půdy. Velice dobře hospodařily tyto státy s vládními financemi. Jejich vládní dluh v poměru k HDP byl v tomto období daleko za průměrem členů Evropské unie. Díky zodpovědnému vládnímu hospodaření dosahovalo nejlepších výsledků Estonsko. Nejvyšších hodnoty vykazovala Litva. V měření konkurenceschopnosti podle Světového ekonomického fóra na tom bylo opět nejlépe Estonsko, jež dosáhlo jedněch z nejlepších výsledků i mezi všemi postsocialistickými zeměmi. Což bylo zapříčiněno, mimo jiné, velmi dobrým hodnocením v oblasti technologické vybavenosti a inovací. Lotyšsko a Litva v tomto žebříčku dosahovaly lehce podprůměrného hodnocení. Odraz průběhu transformačních procesů se projevil nejdříve u Estonska, které bylo zařazeno v roce 1997 do první skupiny kandidátů na členství v Evropské unii. Integrační tendence byly patrné i u Litvy a Lotyšska. V roce 2004 se všechny tři státy stávají členy Evropské unie.

Seznam Literatury

Odborná literatura:

CIHELKOVÁ, Eva a Jaroslav FINGERLAND. *Komparativní ekonomika: střední a východní Evropa*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1995. ISBN 80-7079-866-1.

EUROPEAN BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT. *Transition report 1999: Ten years of transition*. London: EBRD Publications, 1999. ISBN 1-898802-15-7.

Dostupné také z: <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR99.pdf>

HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 4. vyd. Praha: Ekopress, 2005. ISBN 80-7179-891-6.

HOLMAN, Robert. *Transformace české ekonomiky: v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. ISBN 80-902795-6-2.

JONÁŠ, Jiří. *Bankovní krize a ekonomická transformace: souvislosti mezi ekonomickou transformací, finanční liberalizací a bankovními krizemi*. Praha: Management Press, 1998. ISBN 80-85943-70-0.

KARPOVÁ, Eva. *Vývoj ekonomik zemí střední a východní Evropy v letech 1991 až 2003: (stručný přehled)*. 2. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0804-4.

KOUBA, K., O. VYCHODIL a J. ROBERTS. *Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-2460-954-6.

LAURISTIN, Marju a kol. *Return to the Western World: cultural and political perspectives on the estonian post-communist transition*. Tartu: Tartu University Press, 1997. ISBN 978-9985562574.

MYANT, Martin. *Vzestup a pád českého kapitalismu: ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*. Přel. Petra Luňáčková. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2288-2.

MYANT, Martin a Jan Drahokoupil. *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2268-4.

PARKER, David a David SAAL. *International Handbook on Privatization*. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2003. ISBN 1-84064-613-6.

SLANÝ a kol. *Konkurenceschopnost ekonomiky (komparace zemí 10CE)*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4725-9.

ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988-1991*. Praha: Dokořán, 2013. ISBN 978-80-7363-564-0.

TOMŠÍK, Vladimír. *Transformace ekonomik zemí střední a východní Evropy*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1998. ISBN 80-238-2075-3.

ŽÍDEK, Ivo. *Transformace české ekonomiky: 1989–2004*. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-922-X.

Elektronické zdroje:

AMECO. *Economic databases and indicators* [online database]. Brussels: European Commission, 5. 2. 2015 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/ResultSerie.cfm

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The 1993 CIA World Factbook* [online]. Virginia: CIA, 21. 2. 1993 [cit. 8. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/ebooks/87>

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The 1996 CIA World Factbook* [online]. Virginia: CIA, 31. 12. 2008 [cit. 8. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/ebooks/27675>

EUROPEAN COMMISSION. Cross – country study: economic policy challenges in the Baltics. *European Economy–occasional papers* [online]. 2010, č. 58. Brussels: European Commission. ISBN 978-92-79-15024-1. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp58_en.pdf

EUROSTAT. *Mezinárodní cenová konkurenceschopnost (reálný efektivní měnový kurz)* [online database]. Luxembourg: Eurostat, 9. .2. 2011 [cit. 15. 4. 2015]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/ode/tab/tsdec330.htm>

EUROSTAT. *Míra inflace* [online database]. Luxembourg: Eurostat 6. 2. 2006 [cit. 2. 12. 2014]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/ode/tab/tec00118>

KORHONEN, Vesa. The baltic countries – changing foreign trade patterns and the nordic connection. *Review of economies in transition* [online]. Helsinki: Institute for Economies in Transition. 1996, č. 3, s. 18–32. ISSN 1235-7405. Dostupné z: <http://www.suomenpankki.fi/pdf/0396VK.PDF>

MAŠATA, Radek. *Srovnání geopolitického a geoekonomického vývoje pobaltských států v 90. letech*. Praha, 2000. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

MEYERS, H., William a kol. Agricultural transformation and privatization in the Baltics. In: *Baltic Report* [online]. 1992, č. 7. Iowa: Center for Agricultural and Rural Development.. Dostupné z: <http://www.card.iastate.edu/publications/dbs/pdffiles/92br7.pdf>

ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT. *Privatization, governance and restructuring of enterprises in the Baltics* [online]. Paris: OECD, 22. 10. 1999 [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/1931548.pdf>

PAULAUSKAS, Kestutis. *The Baltics: from national states to member states—occasional papers* [online]. Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2006, č. 62. ISBN 92-9198-089-7. Dostupné z: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ62.pdf>

THE WORLD BANK. *Inflation, GDP deflator (annual %)* [online database]. Washington: WB, 2014a, 8. 11. 2014 [cit. 3. 12. 2014] Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?page=4>

THE WORLD BANK. *Central government debt, total (% of GDP)* [online database]. Washington: WB, 2014b, 8. 11. 2014 [cit. 3. 12. 2014]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.GD.ZS?page=3>

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE. *Economic survey of Europe* [online]. 1999, č. 1. Genève: UNECE, 6. 5. 1999 [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.unece.org/ead/pub/surv_991.html

WORLD ECONOMIC FORUM. *The Global competitiveness report 2001 – 2002* [online]. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-521837-X. Dostupné z: <http://www.nectec.or.th/pld/indicators/documents/WEF-%20Global%20Competitiveness%20Report%202001.pdf>

WORLD ECONOMIC FORUM. *The Global competitiveness report 2014 – 2015* [online]. Genève: WEF, 2014. ISBN 978-92-95044-98-2. Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

Seznam zkratek

CIA	Ústřední zpravodajská služba Spojených států amerických
CPE	Centrálně plánovaná ekonomika
CPI	Index spotřebitelských cen
EBRD	Evropská banka pro obnovu a rozvoj
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
NATO	Severoatlantická aliance
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PZI	Přímé zahraniční investice
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SNS	Společenství nezávislých států
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UNECE	Evropská hospodářská komise OSN

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsm byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o (bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 6.5.2015

.....

Tomáš Jaroš